תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר מועד

פתח עינים על פסחים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על פסחים

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ג. 5
דף ג: 7
דף ד. 9
דף ד: 10
דף ה. 10
דף ח. 10
דף ח: 10
דף ט. 12
דף יא. 12
דף כב: 13
דף כה. 14
דף כה: 14
דף כו. 14
דף לז. 14
דף לט: 15
דף מט. 15
דף מט: 15
דף נ. 17
דף נ: 18
דף נא: 18
דף נב: 18
דף נג: 18
דף נד. 20
דף נו. 20
דף סב: 21
דף סד: 21
דף סה: 22
דף סו. 22
דף סו: 23
דף סח: 23
דף עא. 24
דף עו: 24
דף עז. 24
דף פד. 25
דף פו: 26
דף פז. 26
דף פז: 27
דף פח. 27
דף צא. 28
דף צה. 28
דף צה: 28
דף צו. 29
דף צט: 29
דף קא. 30
דף קג. 31
דף קג: 31
דף קד. 32
דף קד: 32
דף קה. 32
דף קו. 34
דף קז. 35
דף קח. 35
דף קח: 37
דף קט: 37
דף קי. 41
דף קיא. 41
דף קיא: 41
דף קיב. 42
דף קיב: 42
דף קיג. 44
דף קיג: 44
דף קטז. 45

דף קטז: 46
דף קיז. 46
דף קיז: 46
דף קיח. 47
דף קיח: 49
דף קיט. 51
דף קיט: 52

דף ג.

לישנא מעליא נקט. מ"ש הרב ישרש יעקב כאן אנא נפשאי כתבית בעניותאי על דברי הרב ז"ל בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תל"א. ומה שהשיג הרב ישרש יעקב עמ"ש מרן בכ"מ דנפקא ליה מדקאמר אורתא דתליסר נגהי ארביסר דהאי לישנא איתיה בפ"ק דברכות כבר הרב פר"ח השיג על מרן מההיא דפ"ק דברכות ומדוכתי אחריני כמו שהביא דבריו הרב ז"ל עצמו בספרו הבהיר ס' מקראי קדש. ובס' באר יעקב חתר להשיב ולישב דברי מרן ובעניותנו אין די בא"ר כמש"ש על הברכים בס"ד:

דאריב"ל לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו שהרי עיקם הכתוב וכו'. הרז"ה בס' המאור כתב וז"ל סוגיא דשמעתתא כל היכא דכי הדדי נינהו משתעי בלשון כבוד והיכא דנפישי מהדדי שביק להההוא דנפיש ונקיט דרך קצר ובלבד שלא יהא לשון מגונה וטמא דכתיב באוריתא אינו לשון מגונה לפי שצריך הכתוב להזהיר לישראל וכו' אבל בפרשת המבול שלא בא הכתוב להזהיר מן הטומאה וכו' ע"ש באורך. ולפי שיטת הרז"ה הלזו מדוקדק תיבת לעולם דקאמר ריב"ל דלכאורה נראית שפת יתר אמנם בא לרמוז דבין שיצטרך להאריך בין שאינו מאריך אל יוציא דבר מגונה ומ"ה קאמר לעולם דבכל גוונא אף דיצטרך להאריך אל יוציא דבר מגונה דהא דעדיף לשון קצרה היינו כלפי לשון נקיה אבל כל קבל לשון מגונה אין חילוק דלעולם לא לימא לשון מגונה אף דמאריך:

ואולם הא דתנא דבי ר' ישמעאל לעולם יספר אדם לשון נקיה האי לעולם דקאמר כונתו בין במילי דאוריתא בין במילי דעלמא כדמסיק. ובודאי דכי תני תנא או קאמר אמורא לעולם ודאי לאוסופי אתא וכל חד נדרש למד מענינו. וגם הני לעולם איכא למדרשינהו ולפרושינהו כמה דאמרן:

ולשיטת הרז"ה הנז' ניחא מאי דיש להעיר בסוגיין דכי פריך ובאוריתא מי לא כתיב טמא ומשני אמאי נטר לה לבסוף והו"ל לאתוביה ולשנויי אדריב"ל תיכף ואמאי נטריה עד דמייתי תנא דבי ר' ישמעאל. אמנם אפשר דאדריב"ל דקאמר אל יוציא אדם דבר מגונה וכו' לק"מ דהא דכתיב באוריתא אינו לשון מגונה לפי שצריך הכתוב להזהיר את ישראל כמ"ש הרז"ה אמנם אתנא דבי ר' ישמעאל דקאמר לספר בלשון נקיה אף שאינו מגונה פריך ומשני:

ודרך דרש אפשר לומר דהאי דקפיד ריב"ל שלא להוציא דבר מגונה ה"ט שהגוף עלול לקבל טומאה ובהוציאו דבר מגונה מטמא שפתיו. אמנם התורה אינה מקבלת טומאה ח"ו והיינו דאמר ריב"ל לעולם אל יוציא אד"ם דייקא דבר מגונה מפי"ו דייקא דכלפי האדם דח"ו מטמא שפתיו קפדינן והיינו לעולם אף דמאריך וכיוצא ועל זה ל"ק לש"ס

מדכתיב טומאה באוריתא דהתורה אינה מקבלת טומאה רק דגילתה איזה פעם ללמדנו דעת. אמנם השתא דתנא דבי ר' ישמעאל דאף שאינו מגונה יספר בלשון נקי אהא ק"ל מדכתיב טמא באוריתא דהגם דאינה מקבלת טומאה דכתיב הלא כה דברי כאש כמשז"ל הא מיהא תספר לשון נקי משום ותבחר לשון ערומים ומשני דלדבר בלשון קצרה קציר"ת האומ"ר דוחה לשון נקי. וקצת יש להרגיש דמאי ראיה מקרא אשר איננה טהורה האמורה בנח שאני התם דאח"ך יותרו להם כל הבהמות לאכילה לכך לא רצה ה' להזכיר שם טומאה עליהם. ואפשר דהכי דייק דהול"ל מן הבהמה הטהורה ומשאר בהמה אלא ודאי שעקם ללמד וז"ש שהרי עקם הכתוב ואי משום שעתידין לאכלם הול"ל לשון קצר ולא לעקם ולא להזכיר טומאה:

א"נ אפשר במ"ש המפרשים במאמרם ז"ל וסעדו לבבכם אין כתיב כאן אלא וסעדו לבכם מגיד שאין יצה"ר שורה במלאכים דקשה שהרי נדמו לו לערביים ומאי קאמר דכתיב לבכם שאין יצה"ר שולט במלאכים וניחא להו דרז"ל דייקי על כותב התורה וכו' ובזה אפשר במאי דקמן לומר דרך דרש דאף כי אמר אלהים לנח אשר איננה טהורה משום דאח"ך כלהו שריותא נינהו לגבייהו לאכלם מ"מ כותב התורה הול"ל טמאה וז"ש שהרי עקם הכתו"ב דייקא אחר שנצטוינו על הטמאה והול"ל טמאה על דרך דכתיב וסעדו לבכם אף כי אמר אברהם אע"ה וסעדו לבבכם שלא הכירם אלא עקם הכתו"ב ללמד דעת:

וחזה הוית למר זקננו הרב החסיד מהר"א אזולאי זלה"ה בס' בעלי ברית אברהם כ"י פירוש על המקרא שכתב פ' תצא משם הרב הקדוש מהר"ר סלימאן ן' אוחנה זלה"ה בנותן טעם למה שעקם הכתוב בשלשה מקומות הללו. דפ' תצא כתיב כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע פי' מכל דבור רע וזו אזהרה כוללת אלא שביותר צריך להזהר במלחמה שהשטן מקטרג בשעת הסכנה ורמז הכתוב שאפי' דבור מגונה לא יוציא מפיו בשעת המלחמה ולכך עקם הכתוב שם ואמר אשר לא יהיה טהור לומר שצריך זהירות גדול באופן זה שעקם הכתוב. וגם במבול שעת הסכנה היתה ורמז לנח שידקדק בדבורו ולא יוציא דבר מגונה מפיו כדרך שאמר לו אשר איננה טהורה. הגם שאול שהיה אוכל חולין בטהרה כמו שאמרו רז"ל היה נזהר שלא להוציא דבר מגונה מפיו עכ"ד. ואחר זמן כרגע נראה לי לקוטי מהר"ר בצלאל כ"י והאריך בזה משם הרב המאירי בחידושיו ובכלל דבריו כתב שהתורה הזכירה טומאה היינו להרחיק ישראל ממאכלות ובטומאות להרחיק ממגען והסטן ואהלן ומזכירם בלשון מיאוס להרחיקם א"נ טומאות שבתורה מחמת עצמן ושבמבול מחמת כיעור שנעבד' בהם עבירה ואלו

שבאו לתיבה הוכנו בטבעם לכך. א"נ דאחר שעדין לא הוזכרו טומאות בתורה במבול נקט לישנא מעליא משום פתח דבריך יאיר זהת"ד בקצור:

והכתיב ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור. משום בניו. לכאורה יש להבין דאטו המקשה לא ידע דכשהכתוב מזכיר זכר ונקבה נקט לשון זכר על דרך שכתבתי בס' הקטן ברכי יוסף בקונטרי' אחרון ריש י"ד ומה שתירץ משום בניו אכתי לא יבצר מהגמגום דס"ס למה נקט לשון רכיבה הו"ל למנקט לישנא דשויא לתרוייהו. ואפשר לישב ונקדים מה שמקשים העולם דרז"ל אמרו דיעקב אע"ה כתיב ביה וישא את בניו ואת נשיו על הגמלים הקדים בניו לנשיו וגבי עשו שהיה להוט הקדים נשיו וא"כ איך כתיב ויקח משה את אשתו ואת בניו. ואפשר לתרץ בזה שני תירוצים האחד דשם היו נושאים הרבה חלוקים ואמטו להכי יש קפידא על הקדימה אבל הכא רכבה אשתו ונתן שני ילדיה בחיקה ונמצא דהיא הרוכבת ולא הילדים ומשו"ה אמר את אשתו ואת בניו דהיא עיקר הרכיבה ולא הילדים ועוד אפשר לומר דמשום דרכיבה אין לומר באשה כמ"ש בסוגיין להכי הוצרך להסמיך בניו לרכיבה לומר דמשום בניו נקט רכיבה. אך קשה דלא לימא רכיבה ולימא בניו ואשתו. ויראה דהכתוב השמיענו מדרגה אחרת יותר מיעקב אע"ה דהרי יעקב אע"ה נתן דעתו על הנשים וילדים אלא דהקדים הילדים דהם עיקר לצדיקים. אך במשה רבינו גילה הכתוב שלא הי"ל שום דעת באשה ולז"א וירכיבם דקאי על בניו והאשה היא בכח דוקא והוא יתר על צדיקי אחריני והשתא נבא לסוגיין דאפשר דהמקשה סבר כתירץ ראשון דעיקר הכתוב על האשה דהיא רכבה ובניה בחיקה וא"כ אי אפשר לומר וירכיבם על כולם ונקט לשון דשייך בזכר דא"כ הול"ל את בניו ואשתו ולא לימא רכיבה אלא מוכרח דהעיקר אשתו וכתי' ראשון והרי כתיב רכיבה. ותירץ משום בניו הכונה כתירוץ שני דכוליה קרא לבניו ואשתו בכח והוא מדרגה יותר משאר צדיקים ודוק הטב:

דף ג:

מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה אמר מובטח אני וכו' כתב הרב תאוה לעינים דע דכפי גרסא זו שהביא אין מוסקין בטהרה בסוף אם כן כששיבח ריב"ז לזה שבח שדיבר לשון נקיה אבל יש גרסא אחרת שמביא לבסוף וחד אמר (אין) מוסקין בטומאה ועליה מייתי מובטחני וא"ש טפי דשבח לזה אע"ג דלא דיבר לשון נקיה מ"מ דיבר לשון קצרה וכו' ע"ש. ואשתמיטתיה מ"ש הר"ן וז"ל מובטח אני בזה שאמר אין מוסקין בטהרה ואע"ג דאידך נקט לשון קצר אפ"ה לא מתרץ לישניה דאמר ומוסקין

בטומאה ומשמע דלא סגי בלאו הכי הלכך לישנא דהאי דקאמר ואין מוסקין בטהרה דייק טפי כלומר שאין מקפידין למסוק בטהרה ובתוס' כתבו דאפשר דעל אותו שאמר בלשון קצרה קאמר הכי ואין נראה עכ"ל. וע"פ דברי הר"ן ניחא מאי דאיכא למידק במאי דאמר ריב"ז מובטח אני בזה שמורה הוראות דמה סימן מצא בזה להוראה ואי משום שדיבר לשון נקיה הול"ל מובטח אני בזה שיהא צדיק וטהור. אמנם לפי פשט השמועה וכפי פירש"י היכי דנפישי מילי לא קפדינן אלשון מגונה וטפי עדיף לדבר בקצרה. וזה שידע לחלק דה"מ כשהלשון קצרה סליק שפיר אבל כל דלא מתרץ דבוריה יש להאריך. ולא עוד אלא דהגם שראה לחבירו דאמר מוסקין בטומאה אמיץ לבו וסמך על דעתו לומר אין מוסקין בטהרה הוי כתחילת הוראה וסימנא טבא להורות נתן ודבר דבר נגד מלכים ולא יבוש. ומדברי הר"ן נראה דליכא שתי גרסאות שהרי קאמר דהתו' כתבו דאפשר דעל האומר לשון קצרה קאמר משמע דאפילו כפי גירסת אין מוסקין בטהרה בסוף כתבו התוס' דעל המקצר אמר. וכזה ראיתי בשו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' ע"ח בהגהה שדקדק על התוס' דהי"ל להזכיר מ"ד מוסקין בטומאה לבסוף. אמנם עינינו הרואות אנן בדידן השתי גרסאות אחת בנסחת הש"ס דקמן והשנית בנסחת עין יעקב שלפנינו. ויתכן דהתוס' קיימו נסחת מוסקין בטומאה בסוף משום הא דלשון קצרה:

וחזה הוית להרשב"ץ שם פיר"ש מן האשה רבנית אחת שתרצה דלא אמרו לשון קצרה אלא רב לתלמיד שלא ישתבש בלשון ארוכה אבל התלמיד השואל מן הרב לשון נקי עדיף ולא בעי לשון קצרה דהרב לבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה ומשו"ה אמר מובטחני על התלמיד שהאריך ואמר ואין מוסקין בטהרה עש"ב דהרשב"ץ קלס דבריה. וכן ראיתי בלקוטי מהר"ר בצלאל כ"י משם בעל המכתם שתירץ כן. וגם עפ"ז ניחא מאי דקאמר מובטחני שמורה הוראות שתלמיד זה ידע מעצמו לחלק בין רב לתלמיד ועבד עובדא בנפשיה כפי אשר חילק וזה סימן הוראה לחלק חילוק נכון והחזיק בדעתו לדבר כן. ברם לכאורה יקשה קצת על זה ממ"ש פ"ק דשבת דף י"ז אמר ליה הלל לשמאי מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה והרי כמה תלמידים לפניהם ללמוד מהם והול"ל דרך קצרה. ואפשר דכיון דהלל היו דבריו עם שמאי לא דמי למדבר לתלמיד ממש ומשו"ה לא הקפיד ונקט לשון נקי. וראיתי להגאון הרב ברכת הזבח בס' ברכת שמואל פ' משפטים שהקשה משם נכדו מהך דפ"ק דשבת להתוספות שפירשו דשיבח למקצר ולחד לישנא היה הלל והרי הלל גופיה קאמר ואין מוסקין בטהרה וכתב דה"ט דאמרי לה דהמעשה היה לפני רבי דק"ל למ"ד שהיה לפני הלל ושיבח למקצר דהלל עצמו לא קצר ואמר לשון נקי עש"ב. ויש להרגיש חדא דאיך רבי שיבח למי שעשה

נגד הלל שהלכה כמותו בכל מקום ומה גם דמסתמא גם שמאי מודה בזה דהיו דברי הלל לשמאי. ועוד דהלל זקנו של רבי ולפחות לכבוד הלל לא הי"ל לשבח המקצר. ותו דהש"ס הי"ל להכריע כלישנא דהיה לפני רבי לפי דרכו ולדחות האומר שהיה לפני הלל. ועל הר"ן יש להרגיש דאמאי לא הכריח פירושו מהא דפ"ק דשבת ולהקשות להתוספות: **הגיעני כפול**. לפום ריהטא משמע דמעשה זה היה אחר שמעון הצדיק דבזמנו היה מגיע לכל כהן כזית כדמשמע מהירושלמי פ' שני שעירי ותוספתא פי"ג דסוטה וכפ"ז על הרוב האי עובד' אחר שמעון הצדיק ועיין ביומא דט"ל ברש"י ותוספות ישנים והריטב"א [ובקונטריס זה לקמן שם ביומא] הארכתי בענין זה בס"ד:

תוס'. מאליה מי קספו לך. א"נ נציבין ח"ל וכו' עמ"ש בס' מרכבת המשנה למהר"א אלפנדרי פ"ד דקדוש החדש ובמשנה למלך פ"א מהלכות ק"פ. ובס' מרכבת המשנה להגאון מהר"ש שנדפס מחדש הטיח דברי' נגד הרב מש"ל ששגה בכונת התוספות ונעלם ממנו פסקי התוספות בשמעתין שמבואר כדברי הגאון משנה למלך ובמקום אחר הארכתי על כל דברי מרכבת המשנה הנז'. ובימי נעורי כתבתי בס' הקטן שער יוסף דף י"ד וע"ש בקונטריס אחורי תרעא בס"ד:

דף ד.

ש"מ תלת אבל וכו' ק' דלימא נמי אבל אסור ברחיצה כי היכי דקתני נעילת סנדל הגם דשנויה בדוכתא ופירש רבינו משה בר יהודה דהולך כלי אחרי לאו אכלי מרחץ אלא למנעלים קאי שיביאם למרחץ לנועלם כשיצא ודילמא אבל מותר ברחיצה והרב בדרש"י ז"ל תירץ דאבל אסור ברחיצה לא אצטריכא דמשנה היא פ' היה קורא אבל נעילת סנדל אינה במשנה. לקוטי רב בצלאל כ"י בשם חידושי הרב המאירי. ולשון ר' חייא דאמר חלוץ לי מנעלי והולך כלי אחרי לבית המרחץ לא משמע כרמב"י הנז' כלל דהול"ל והוליכם אחרי לבית המרחץ מלבד דלשון זה רגיל על תשמישי המרחץ:

דונו דיני ש"מ מדן קאתי. כתב הרב המאירי בחידושיו ראיתי בתשובת הגאונים שהיה אומר כך דרך לחש והשבעה המונית שיהיו כל דבריו מחוורים ושהוא ילך בטוח בהשבעה זו לפני הדיין לזכות בדיניו וזהו סרך ע"ז והביאור ממ"ש במס' שבת לפי גירסתם דיינו דינאי יש בו משום דרכי האמורי ר' יהודה אומר אין דן אלא ע"ז שנאמר חי אלהיך דן ואיכא טפי מדרכי האמורי ומתוך כך בדקו אחריו ומצאו שמצד יחוסו היה אומר כן. ליקוטי רב בצלאל:

דף ד:

תוס' ד"ה הימנוהו דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה וכו' עיין מ"ש מהרש"ל בים של שלמה ריש חולין ובס' מקום שמואל בריש חידושי דינים לי"ד ומ"ש בעניותי בס' הקטנים ברכי יוסף ומחזיק ברכה ריש י"ד ע"ש:

דף ה.

בשכר ג' ראשון, עיין ב"ר פ' ס"ג ומ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת אמור בס"ד:

דף ח.

האומר סלע זו לצדקה וכו'. הקשו התוספות דהתנן הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס. והרב עיון יעקב בפי' למס' אבות כתב דלק"מ דמילי דאבות הוא רק מילי דחסידות אבל הנותן צדקה בשביל שיחיה בנו אע"ג דחסיד לא הוי צדיק מיהא הוי ע"ש. ואני בעניי כתבתי בקונטרס זרוע ימין דנעלם מהרב ז"ל שכן תירץ הר"ן והביאו בעין יעקב כאן. ועתה אשוב אתפלא דהרב עיון יעקב עצמו כאן הזכיר דברי הר"ן ע"ש ובפירושו לאבות לא זכר שר מדברי הר"ן:

דף ח:

בעו מיניה דרב הני בני בי רב דדיירי בבאגא וכו'. מפשט השמועה נראה דר' אלעזר פליג אדרב דהגם דלרב מספקא ליה בחזרתן איהו פשיטא ליה ובהא פליג עליה דלדידיה ליכא ספיקא. ומאחר דסתם ר' אלעזר הוא ר' אלעזר בן פדת והוא תלמידו דר' יוחנן וזמנין דמוכח בש"ס דהוא תלמיד רב. אמטו להכי קאמר הש"ס עליה דר' אלעזר כמאן כי האי תנא דתניא וכו' והשואל כמאן היינו דכמו זר נחשב דר' אלעזר תלמידו פשיטא ליה מאי דאסתפק ליה לרב ולהכי שאל כמאן כלומר מדחזינן דר' אלעזר פשיטא ליה מוכרח דיש לו אילן גדול דסמיך עליה ומשני כהאי תנא וכו' דר' אלעזר סמך על איסי בן יהודה. ורב אפשר דלא ידע להך בריתא או ידע לה ואיהו מספקא ליה. אמנם אכתי צריכין למודעי מאי מספקא לרב הכתיב ופנית בבקר והלכת לאהלך דמוכח דבחזרתן אינם נזוקין ובין לא ידע לבריתא או ידע ועכ"ז מספ"ל מאי דריש בקרא. ואפשר לומר דרב מספקא ליה אי הך קרא ופנית בבקר דרשינן ליה ופנית בבקר שיצא בכי טוב ואי יוצא בכי טוב הכתוב מבשרו שתמצא אהלך בשלום ומינה דאם אינו יוצא בכי טוב אין כאן הבטחה שימצא אהלו לשלום. או דילמא ופנית בבקר אתא שטעון לינה וכתיב

לאהלך שהכתוב מבטיח שימצא אהלו לשלום בכל אופן בין יצא בכי טוב והן לא שלא נזהר בזה דרך הלוכו אינו נזוק בחזרתו ומשו"ה כי בעו ניזיל מאי אמר לא ידענא:

ואנכי הרואה להרב הגדול מופת הדור מהר"ח אבואלעפיא זלה"ה בספר עץ החיים פ' וישב דף ל"ג שכתב משום יתובי דעתא דהרמב"ם שהשמיט מימרת ר' אמי דבסמוך דמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל שטעמו דראה לרב דבעו מיניה מיזל מאי לא ידענא ופליג אר' אלעזר דאין נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן וס"ל דקרא לא אתא רק ללמדנו שטעון לינה א"כ ל"ק קושית הש"ס וכי מאחר דאפי' בחזרה וכו' והוצרכו לתרץ לכדר' אמי דמי שאין לו קרקע דלסברת רב קרא להבטיחו בהליכה אתא ולא לדינא דמי שאין לו קרקע וקרא דופנית לטעון לינה ומשו"ה השמיט רבינו דין מי שאין לו קרקע וכעת לא מצאתי להרמב"ם דין טעון לינה היכן כתביה עכ"ל:

ואני בעניי זה שנים רבות שדקדקתי על דברי קדשו ובכלל דקדקתי דתיבת לאהלך דריש איסי שתמצא אהלך לשלום והן לו יהי דבא ללמד דטעון לינה אכתי מלאהלך יש לדרוש דאינו נזוק בחזרה ומאי עביד ליה רב. ודין טעון לינה לא זכר הרב שכתבו הרמב"ם פ"ג דבכורים ע"ש ועוד כתבתי בעניותי בזה בהגהותי ע"ש באורך:

והן עתה חזיתיה להרב ז"ל עצמו בס' ישרש יעקב בסוגיין שכתב וז"ל בעו מיניה וכו' וא"ל דכבר אמר ר' אלעזר אין נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן ואיך א"ל רב לא ידענא ובתאוה לעינים תירץ דרב דריש ופנית בבקר שיצא בכי טוב וליתא דאכתי תיבת לאהלך יתירה לומר שתמצא אהלך לשלום גם אין לומר דס"ל כמ"ש רש"י ללמד שטעון לינה דאכתי מתיבת לאהלך שמעינן שתמצא אהלך בשלום עכ"ל ודברי הרב ז"ל הללו הן הן הדברים שדקדקתי עליו עצמו במה שיישב להרמב"ם בעץ החיים כמדובר. ולשון הרב במאי דדייק דכבר אמר ר' אלעזר וכו' אינו מכוון דמאי פריך לרב מר' אלעזר תלמידו. וכיוצא בזה כתב הרב עיון יעקב דממ"נ רב ידע האי דאתמר דר' אלעזר או לא אי ידע א"כ ידע דבחזרתן מותר וכו' ע"ש ואין זה מכוון לכתוב על רב בכח מימרת ר' אלעזר תלמידו. ומאי דאיכא למיקם הוא מאי דריש בהני קראי דאיסי כמש"ל:

עוד ראיתי להרב ישרש יעקב שכתב וז"ל והרב מהרי"ט פ' הברכה תירץ דבהליכתן הבטיחן שלא יבואו להרהור עבירה דלא אפשר בלא"ה ומקרי בעדנא כמ"ש פ"ק דקידושין ודלמא מהרהר משא"כ בחזרתן לא הבטיחן שלא יבואו להרהור וכו' וליתא דשם אמרינן וכו' בחזרתן שאני והא"ר אלעזר וכו' סולם רעוע הוה ולדברי הרב למה הוצרך לומר סולם רעוע והלא בחזרתן לא הובטחו ור"א ל"א שאין נזוקין רק כשלא יהרהרו בע"ז אלא מוכח דאי שכר מצות בהאי עלמא גם בחזרתן עוסק במצוה נקרא ויגין

עליה דלא ליתי להרהור וצ"ע עכ"ל ולי הדיוט נראה דכל דברי מהרימ"ט הם לסברת רב. אבל אזיל ומודה דכי אתא ר' אלעזר תלמידו ואמר אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזרתן והשוה הליכה וחזרה דעתו לחלוק על רב דגם בחזרה מקרי עוסק במצוה וסמיך אבריתא דאיסי בן יהודה דמשמע ליה דמשוה הליכה לחזרה. ובהכי ניחא מאי דאיכא למידק דמאי פריך וכי מאהר דאפי' בחזרה בהליכה למה לי אימא דאצטריך קרא להליכה דלא יבא לידי הרהור אמנם ע"פ האמור ניחא דמשמע ליה לש"ס דלר' אלעזר ואיסי הליכה וחזרה שוו בשעוריהן דחשיב עוסק במצוה ולא יהרהר ולא יזוק ומשו"ה פריד והוכר' לאוקומי כדר' אמי ובהכי ל"ק על מהרימ"ט מהסולם שהזכיר הוא עצמו וכבר ראיתי דברי מהרימ"ט בגופן שלהם ולפק"ד יש לישב כדאמרן כאשר יראה המעיין הטב. ותו חזינא להרב ישרש יעקב שפירש לשון כלפי שאמר איסי שר"ל להפך ובנה על זה מצודים גדולים עש"ב ולנו בעניותנו כלפי לחוד אינו ר"ל להפך רק כשאומר כלפי לייא הן כפי פירוש רש"י לעיל דף ה' ע"ב ורשב"ם בתרא דף ק"ד ע"ב ע"ש הן כפי פירוש הערוך ע"ש בדבריהם ועיניך תחזינה משרים ותו שרש"י במאי דקמן פירש כלפי שאמרה תורה מתוך שאמרה תורה ע"ש. ועוד היה להאריך ולדקדק על דברי המפרשים ועמד קנה במקומו:

דף ט.

ואין ספק מוציא מידי ודאי וכו' עמ"ש רש"י ומ"ש התוספות ד"ה כדי שתהא בהמה אוכלת וכו' ועמ"ש הרב תורת חיים בסוגיין ע"ש באורך וכיוין הרב ז"ל לדעת הרשב"א ז"ל סי' שס"א ועמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ה סי' קפ"ו אות ד'. ועמ"ש הרב שער המלך ז"ל בסוף ה' מקואות ועמ"ש בעניותי בס' הקטן מחזיק ברכה י"ד סי' ס"ט אות י"ד בס"ד:

דף יא.

חמץ לא בדיל מיניה. עמ"ש מרן בב"י א"ח סי' ת"ס משם הרשב"א וארחות חיים בגוי הבא עם חמצו לבית ישראל ועמ"ש הרב ש"ך י"ד ריש סי' פ"ח ועמ"ש הרב פר"ח שם והר' מנחת יעקב כלל ע"ז ס"ק כ"א והרב כרתי ופלתי בסי' פ"ח ודוק הטב שיש להשיב: **הא דרב אשי בדותא היא**. פי' לא אמרה רב אשי מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו או דשמעה מכללא וטעה וקראוה על שמו וכן הלשון מתפרש בכל מקום. הריטב"א בחידושי מציעא על דף ע"א והובא בשיטה מקובצת דף קנ"ח ריש ע"ג דפוס אמשט'. ועוד אסף וקבץ הרב יד מלאכי כלל קי"ג והוכיח דיש מקום לגרוס בדותא

בדלי"ת לאפוקי מהרב כנה"ג ח"מ סי' רס"ט הגהת ב"י אות ב' שכתב שטעות הוא לגרוס בדלי"ת וצ"ל לגרוס בריש"ש ברותא כלומר דעת חיצונית וכמ"ש הערוך ערך בר שלא רצו לגנותו ולומר טעות ואמרו ברותא דעת חיצוני הוא ע"ש:

דף כב:

כדתניא שמעון העמסוני ואמרי לה נחמיה העמסוני היה דורש כל אתים וכו'. בירושלמי פ"ט דברכות אמרו נחמיה העמסוני שמש את ר' עקיבא שנים ועשרים שנה ולמדו אתין וגמין רבויין אכין ורקין מיעוטים א"ל מהו ההן דכתיב את ה' אלהיך תירא א"ל אותו ואת תורתו עכ"ל וראה בעיניך ההפרש שיש בין הירושלמי לתלמודין:

כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פירש. מקשים אמאי לא פירש בפ' ויראו העם את ה'. ואפשר דהיה דריש רבוי למשה רבינו ע"ה על דרך שאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו וגם שתאמר דלדעת שמעון העמסוני לא נכון לרבות בשר ודם ח"ו. מ"מ ישראל אפשר שטעו בזה כי היה לפני קבלת התורה ויותר נראה דגם נחמיה העמסוני מודה דיש לרבות משה רבינו כלפי גודל נשמתו כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל והוא בעלה דמטרוניתא כביכול אבל קרא דאת ה' אלהיך תירא קשיתיה. ועמ"ש מהרי"ל בריש תשובותיו והרב פנים מאירות ח"ב סי' ל"ה והרב מהר"י זאבי בדרשותיו פ' ויבא ע"ש. ועמ"ש התוס' בקמא דף מ"א ומ"ש שם בשיטה מקובצת ומ"ש בעניותנו בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' תע"ב בס"ד ע"ש:

עד שבא ר' עקיבא ודרש וכו' לרבות תלמידי חכמים שמעתי לדקדק אומרו עד שבא ר' עקיבא כי הנה שמעון העמסוני פירש כי ירא לאמר דאת מרבה ת"ח. וכשנכנסו לפרד"ס ר' עקיבא ודעמיה אמרו פ' אין דורשין דמחיוהו למ"ט שיתין פולסי על דלא קאים מקמיה דאחר להיותו ת"ח ומכאן נתפרסם מעלת הת"ח וז"ש עד שבא ר"ע מכניסת הפרד"ס אשר חזה תוקף מעלת הת"ח כי מחיוהו למ"ט וכו' ואז היה לו כח לדרוש לרבות ת"ח ע"כ שמעתי ולי הדל אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל דת"ח מופלג יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה וכבר ידוע תוקף גדולת נשמת משה רבינו ע"ה וכתיב למען אחי וריעי ונחמיה פירש עד שבא ר"ע עם כ"ד אלף תלמידים ובודאי זכה לניצוץ משה רבינו ע"ה ודרש לרבות ת"ח כלפי ניצוץ משה רבינו ע"ה ודוק הטב:

דף כה.

ולפרוך מה לכלאים שלא היתה לו שעת הכושר. רש"י הביא פי' י"מ ודחאו עש"ב ושמעתי מקשים דרש"י במנחות דף ק"א פירש כדעת הי"מ ע"ש ולי ההדיוט לק"מ דמה שדחה רש"י פירושם הוא בסוגיין מכח כלאים כמבואר בדבריו כאשר יראה המעיין. אך ק"ק בסוגיי' נזיר דף ל"ז דאמרו כלאים נמי וכו' אלא דאי תרו ליה וכו' מסוגיין וכתבתי באורך קצת בהגהותי בס"ד:

אם נאמר בכל נפשך וכו' עמ"ש אני עני בספר הקטן דברים אחדים דף ל"ד ע"ד בס"ד ועתה ראיתי מ"ש הרב ישרש יעקב כאן ועמ"ש אני הדל שם ודוק:

דף כה:

מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. ראיתי להרב ישרש יעקב שכתב וז"ל ואיכא למידק דתניא בתוספתא תנו לנו א' ונהרגנו ואם לאו נהרוג לכלכם יהרגו כולם והתם לא שייך טעמא דמאי חזית ואמאי יהרגו כולן וקושיא זו הקשה הרמ"ך פ"ה דיסודי התורה ותירץ מרן (כצ"ל) דלא נתנו טעם זה רק להיכא דשייך יע"ש וקושיא ליתא דגם הכא שייך מאי חזית דלמה נמסור לאיש זה להציל השאר אף דכולן נהרגין מאי חזית למסור איש זה ולא איש אחר ומה"ט יותר טוב שיהרגו כולן ולא נמסור בידינו להציל השאר עכ"ל. ותימה שתירוצו הוא תירוץ מרן שם בכ"מ אלא דאכתי קשיא ליה למרן מיחדוהו דסבר ר"ל דאם אינו חייב מיתה לא ימסרוהו ויהרגו כולן דהכא לא שייך מאי חזית וכו' ותירץ דלא נתנו טעם זה רק להיכא דשייך ע"ש בכסף משנה. ואפשר דט"ס או חיסור לשון יש:

דף כו.

קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. היינו כששומע קול כלי שיר או מריח ריח קטרת אחר שעלה תמרתו או שהיה נר של הקדש דלוק והלך לאורו אבל הריח תפוח של הקדש או לקח כלי שיר של הקדש ונגן בו או הדליק נר מנר של הקדש יש בו דין מעילה. הרדב"ז ח"ב סי' רצ"ז ועיין מה דנסתפק מורינו הרב מהר"א נחום הובא בס' דברי שלמה פ' ואתחנן ועמ"ש הרמב"ם פ"ב דמעילה ודוק:

דף לז.

אמר ר"ל הללו מעשה אלפס הן ור' יוחנן אמר מעשה אלפס חייבין וכו' עמ"ש הר"ן ז"ל ויש מקשים ממ"ש הר"ן עצמו ריש ע"ז ועמ"ש הרב יד מלאכי אות תקס"ח באריכות:

דף לט:

לא שלוקין ולא מבושלין וכו' עיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן שער יוסף דף ו' ודף ט' ובקונטריס אחורי תרעא על מ"ש התוספות והאחרונים בס"ד:

דף מט.

הא בתלמיד חכם הא בעם הארץ. מדלא אמר הא בתלמיד חכם הא באינו תלמיד חכם נראה דאם אינו עם הארץ וקורא ושונה אף דאינו תלמיד חכם אינו בסוג קוברה או קוברתו וכיוצא ואינו נענש אלא דלזכות לעושר צריך שיהיה תלמיד חכם:
אמנם ראיתי למהרש"א בחידושי אגדות שכתב על מאי דאמר רב כהנא בסמוך אי לא נסבי כהנתא לא גלאי דרב כהנא לא היה מחשיב עצמו ת"ח ע"ש ומזה מוכח דרב כהנא סבר דגם שאינו עם הארץ איזה עונש יבא לו. ברם כבר מהרש"א עצמו גמגם על זה דמאן דאמר ליה למקום תורה גלית הול"ל חכם אתה. ולכן נראה דרב כהנא פליג על ר' יוחנן וסבר דגם לת"ח יבא לו איזה עונש ומשום הכי לפי שיטתו השיבוהו למקום תורה גלית. ואנן קי"ל כר' יוחנן ואינך אמוראי דסוגיין וכן הרי"ף והרא"ש מייתו לדר' יוחנן והשמיטו לדרב כהנא וגם הרמב"ם פ' כ"א דאסורי ביאה והטור והש"ע א"ה סי' ב' פסקו דעם הארץ או קוברה וכו' אבל ת"ח שנשא כהנת נאה ומשובח ומהש"ס והפוסקים מוכח כדכתיבנא בעניותין דאם אינו עם הארץ אלא קורא ושונה ליתיה בעונש קוברה וכו' וכיוצא:

דף מט:

אר"א עם הארץ מותר לנוחרו ביה"כ שחל להיות בשבת וכו' הרי"ף פירשה כגון שרץ אחר הערוה וכיוצא. ומכאן הוכיח הרב משנה למלך פכ"ד מה' שבת דכל אלו דמצילין אותן בנפשן הוא אפילו בשבת אלא דכתב דלר"י דמפרשה בע"ה שכופר להכעיס דהו"ל הריגתו כמו פקוח נפש אין ללמוד דין זה עש"ב ומדברי הרא"ש דמביא דברי הרי"ף והקשה דלדבריו מאי איריא ע"ה דנקט ר' אלעזר ומש"ה פירש כפירוש התוספות מוכח דמודה לדין הרי"ף ומסתמא גם התוספות מודו בזה וכמ"ש בעניותין בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' של"ט ועתה ראיתי בלקוטי רב בצלאל כ"י שכ' דברי רב שרירא גאון והרב אלברגלוני שהם כהרי"ף וכמ"ש הר"ן ומשם הרשב"א כתב דמה שהקשה על הרי"ף דאפילו ת"ח נמי ל"ק דע"ה הדבר מצוי שיהא מותר לנוחרו וכו' מה שאין כן ת"ח שיודע ונזהר הא למדת דדעת הגאון והרב אלברגלוני והרשב"א כהרי"ף דמותר אפי' בשבת ושם

בסי' של"ט בס' הקטן מחזיק ברכה הבאתי דברי רבינו יונה בחידושיו לסנהדרין כ"י דפשיטא ליה דכל הנך אפילו בשבת. והארכתי עוד בענין זה בדברי האחרונים בקונטרס כסא דוד בס"ד:

ביה"כ שחל להיות בשבת פירש רבינו האר"י זצ"ל שעמי הארץ פוגמים בעשיה ואינו כל כך חמור אך בשבת דהעשיה עולה למעלה והעולמות נקשרים יחד אף ע"ה כשחוטא בשבת פוגם עד האצילות עכ"ד קדשו. וזה אפשר שהוא טעם הירושלמי פ"ד דדמאי שאמרו דאימת שבת על הע"ה ואינו משקר בשבת ע"ש ובפירוש המשנה להרמב"ם שם. דנשמתיה חזי דפגמו בשבת גדול יתר מאד ואימת שבת עליו ואינו משקר ודוק:

תני ר' חייא כל העוסק בתורה בפני ע"ה כאלו בועל ארוסתו בפניו. פירש"י שמביישו. ובמושכל ראשון היה נראה דהיא ארוסתו של ע"ה וא"כ הבא על ארוסת חבירו בסקילה. ותו דאמאי מייחס התורה לע"ה טפי מת"ח ובודאי הפשוט בזה הוא דהתורה ארוסה דידיה נמי וזהו שכתב רש"י מאורסה לכל קהלת יעקב כלומר דזאת התורה מאורסה לע"ה ולת"ח. ולהמתיק הענין אפשר דהכונה כאלו הע"ה הי"ל ארוסה ולא אסתייעא מלתא ונתגרשה ממנו לפי שהיה רועה זונות. אמנם הארוסה כלה נאה וחסודה ונתגרשה שאינו לפי כבודה זה הארוס וחרפה הוא לה. ואתא איניש אחרינא יקר מחכמה וארס ארוסתו שהיתה כבר ואם בא עליה בפניו ודאי מביישו בושה גדולה דאחר שהיתה מאורסת לו לא זכה וגרשה והיא כבודה בת מלך מושלמת בכל. ונמצא הארוס השני גורם להדיא בושת ופגם לראשון וגדל צערו מאד. וכן הדבר הזה דהתורה מאורסה לכל ישראל. והע"ה מצד מעשיו והתרשלותו באהבתו אותה מתגרשת ממנו כמ"ש אם יום תעזבני יומים אעזבך. ובא זה הת"ח וזכה בה ולומד בפניו הוי כאלו בא על ארוסתו של ע"ה שהיתה כבר ונתגרשה ממנו וזכה בה הת"ח וק"ל:

ונשותיהם יותר מהם. הטעם פשוט כי גדלה שנאת נשי ע"ה כי הע"ה בעבידתיה טריד ומתרחק מהת"ח. אך נשיהם כשדרות סמוך לאשת ת"ח. הנה אשת ת"ח אינה משאלת כליה לאשת ע"ה ומתרחקת ממנה בזמנם שהיו שומרי משמרת הטהרה. וא"כ אשת הע"ה רואה בניוולה שהיא מתועבת מאשת ת"ח. ונשמתה חזי דאשת ת"ח פלגא בהדיה לעה"ב שכר ת"ת וכמ"ש מי לא פלגן בהדיהו. ורע לה לאשת ע"ה בעה"ז דהע"ה מכה ובא אליה כמ"ש בסוגיין והע"ה אינו מעביר על מדותיו. והת"ח עלוב בתוך ביתו ומכבדה יותר. לכן אשת ע"ה שנאה תעורר מחמת קנאה יותר מהע"ה בעלה:

דף נ.

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו. מלבד הפשט. אפ' דהוא צדיק גמור או שב בתשובה שלימה וכל תורתו אשר עסק היא ברשותו ולא בחלקו של טורף הסט"א רק אתו עמו נאמר בו אשרי. א"נ במה שפירש מורינו הרב מהר"י זאבי זלה"ה כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת דנקט חכמתו בכינוי שזכה והוציא לאור חלקי התורה אשר קבלה נשמתו בהר סיני ובעגל נפלו ניצוצי התורה בסט"א והוא העלה אותה וזהו חכמתו השייך לשרש נשמתו לזה צריך יראת חטא. אבל משכחת לה לפום חורפא לקלוט מהאויר שהחכמה שנאמרה בעלמא וכבר היא מוצאת יש בו כח לקלוט ע"ש באורך. וז"ש ותלמודו בידו תלמודו דייקא חלקו שקבל מהר סיני ועליו נאמר אשרי:

אילימא ר"ע וחביריו משום הרוגי מלכות ותו לא וכו' הרב לב שלם פ"ה דיסודי התורה דין ד' כתב דתמיהא מילתא טובא דאם נפרש דאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן היינו שמחיצתן גדולה יותר מכל הצדיקים מאי פריך בגמ' משום הרוגי מלכות ותו לא איכא למימר ודאי דשכרן גדול מ"מ אם לא היו מקדשין את ה' לא היה ניתן להם מחיצה שלא היה לשום צדיק אבל עכשיו שקדשו ה' ברבים זכו למעלה שאין למעלה ממנה וביותר יש לתמוה על מהרש"א בחידושי אגדות שכתב ותו לא משום הרוגי מלכות הוא שיש להם מחיצה בפ"ע ותו לא והא יש לצדיקים מעלה יתירה לכל א' וכו' ולפי דבריו אמאי לא משני דאה"נ וכו' אבל עכשיו היינו רבותייהו מכל הצדיקים וכו' עכ"ל ולי ההדיוט לק"מ דממ"ש הרוגי מלכות אין כל בריה משמע דדוקא משום שהם הרוגי מלכות וכן פירש"י בסוגיין ובבתרא דף יו"ד. והיינו דק"ל דהוה בהו תורה ומע"ט ופשיטא דבלא"ה נמי שכרן גדול מאד וליכא למימר דבהצטרפות תורתם ומ"ט והריגתן גדלו מאד על כל הצדיקים דממ"ש הרוגי מלכות משמע דדוקא משום הרוגי מ' וכמו שפירש"י והדבר פשוט ואזד' לה תמיהתו על מהרש"א גם כן כמבואר ומה שהק' על דברי הרמב"ם כבר קדמו הרב פר"ח בקושיא זו ותירץ והוא הזכיר בסמוך להרב פר"ח ע"ש ואיברא דתירוץ הפר"ח דחוק דלמסקנא הרוגי מלכות אין אדם אפילו בעלי תורה ומע"ט יכולים לעמוד במחיצתן אמנם ר"ע וחביריו הן לפנים ממחיצת הרוגי לוד ודכוותיהו משום תורה ומצות הנוספות על הריגה ולא הו"ל להזכיר ר"ע ואפשר דמ"ש הר"מ ואלו הן הרוגי מלכות קאי על הנהרג ולא עבר דקאי ביה ונקט דניאל חמ"ו ור"ע לדמיון שנהרגו כמ"ש הפר"ח ודוק הטב וק"ל:

אבל בעה"ב כלו אחד נקרא ביוד הי ונכתב ביוד הי הדברים עתיקים ומדוקדקים ע"פ מ"ש רבינו האר"י ז"ל בפ' זה עצמו יהי"ה ה' אחד ושמו אחד ע"ש ובזה רמזתי בעניותי

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי"ה שבעתים ע"ש ודוק הטב ואין להאריך כאן:

דף נ:

וקוצצי אילנות טובות. בפסקי תוספות כתוב הקוצץ אפי' אילן סרק אינו רואה סימן ברכה ושרש דבריהם ליתנהו קמן. ונראה דקשיא להו דהא פרק החובל מבואר דעובר על בל תשחית ולהכי אוקמוה באילן סרק. איברא דלשון קוצצי אילנות טובות אילני מאכל משמע. ומהרש"א באגדתיה רצה לישב דעוברי בל תשחית וענשן דאינן רואים סימן ברכה. ובדבר זה אי במקום דאמרו אינו רואה סימן ברכה איסורא איכא או לא עמדו כת הקודמין ואת אחרונים. ואני בעניי הארכתי בדין קציצת אילן מאכל בתשובה ושם צדדתי במאי דקמן ליתובי מילתא בס"ד:

דף נא:

ונטל ספיחי כרוב וכו' עמ"ש התו' ועיין מה שרמזתי אני הדל לעיל בשבת דף ל"ג ובמקום אחר כתבתי בעניותי עוד מזה על דברי התוס' דסוגיין בס"ד:

דף נב:

רש"י ד"ה כרחבא וכו' ספק שמעה וכו' קשה דרש"י עצמו דחה פי' זה בברכות דף ל"ג וביצה דף י"א. סדר הדורות דף קמ"ח:

דף נג:

איבעיא להו תודוס איש רומי גברא רבא הוא או בעל אגרופין הוא וכו' משמע דמי שהוא בעל אגרופין הגם שראוי לנדותו יכולין לימנע מלנדותו וכ"כ הרב חק יעקב סי' תע"ו. ואפשר דדוקא בכי האי גוונא שלא היה איסור גמור רק דנראה כאוכל קדשים בחוץ אבל אם היה איסור גמור אף דרבנן אין חוששין משום דבעל אגרופין הוא. וכתב הרב חק יעקב שם דכל זה כשב מחטאו כשהתרו בו ועמ"ש הרב עצמו בעיון יעקב. והיה אפשר לומר דר' יוסי בר אבין דאמר מטיל מלאי לכיס ת"ח הוה סובר דלא סגי לפוטרו מנדוי בהיותו גברא רבא או בעל אגרופין ומשו"ה אמר דמטיל מלאי דודאי לא יכחיש דהוה גברא רבא דהא תניא עוד זו דרש ומוכח דדרש דרשא אחרת וקאמר עלה עוד זו דרש וגם בהאי דרשא לחודה הודיע דגברא רבא הוא דבאומרו מה ראו רמז גופי הלכות כמו שפירשו ר"ת ור"י אלא דר' יוסי בר אבין מוסיף דהיה מטיל מלאי וסובר דמשום

דהיה עוסק בתורה וגמילות חסדים פטרוהו מנדוי. אמנם כד דייקת ליתא דאי תורה וג"ח מצילין מנדוי גם בתורה לחוד מסתברא דתורה אצולי מצלא. ותו דכיון דכל עצמו להכי הוא דאתא הול"ל מטיל מלאי נמי הוה. אלא מוכרח שכונתו דמלבד היותו גברא רבא עוד אחרת היתה דמטיל מלאי ואף גם זאת לחודא תצילהו דדינו כת"ח וכמו שביאר הרב פרשת דרכים סוף דרוש כ"ד ע"ש באורך ועיין בספר מקראי קדש למהרח"א במאמרים: **מה ראו חמ"ו וכו'** כתבו התוס' בשם ר"י דהכונה מה ראו שלא לברוח וכו' והקשה הרב שבות יעקב ח"ב סי' ק"ו דהי"ל לברוח כיון דמקיים שניהם שלא לעבור וגם וחי בהם ותירץ דבלא"ה קשה מה ק"ו מצפרדעים שאני צפרדעים שנצטוו על זה אלא דגם חמ"ו נצטוו על כך כדאמרו בסוטה דף יו"ד שיצאת ב"ק אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל ג' בניך מן האור מאן נינהו חמ"ו לכך לא ברחו להמלט על נפשם עכ"ל ולי הדל אינו מחוור דא"כ ידעו שניצולים ומהכתוב ורז"ל נראה דמסרו עצמן ממש כמש"ה יכול לשזבותנא וכו' והן לא ידיע ליהוי וכו' ואמרו רז"ל בילקוט מציל או לא מציל ידיע ליהוי ובפירוש אמרו במדרש חזית ע"פ זאת קומתך דאמרו ליחזקאל מה אמר הקב"ה אמר להם אינו מתקיים עליכם א"ל בין מתקיים בין אינו מתקיים אנו נותנין נפשותנו על קדושת שמו תדע לך וכו' לאחר שבאו אל יחזקאל ושמעו התשובה אמרו לנ"נ והן לא ידיע להוי בין מציל בין אינו מציל וכו' ע"ש וכן מבואר נגלה בזהר הקדוש ח"א דף קמ"ב שמסרו עצמן על קדושת ה' לישרף ממש. ומכאן תשובה למה שישב ודרש מהר"י פינטו שכונת חמ"ו שהובטחו שיצילם מק"ו מצפרדעים שלא מתו אשר היו בתנור כמשז"ל והאריך בזה ע"ש דמלבד דפשט המאמר הפך דרכו של הרב ז"ל עוד בה דמדברי רז"ל למדנו כי מסרו עצמם על קדוש ה' כי יחזקאל אמר להם שלא יצילם ה'. ותו שהב"ק ליהודה אמר סתם שאני מציל ג' בניך מן האור. אלא דלמפרע נודע ביהודה דחמ"ו הן הנה בדבר ה' ליהודה. והש"ס קאמר מאן נינהו המ"ו כי אחר הצלתם נגלה לנו מי הם וכן אמרינן פ' ע"פ דף קי"ח שאמר הקב"ה לגבריאל שהיה רוצה להציל לאברהם אע"ה תזכה להציל ג' מבני בניו סתם וכונתו היתה על חמ"ו וא"כ מאחר שהב"ק אמר ליהודה סתם חייך שאני מציל ג' בניך ולא פורש מי אלה הא ודאי לא מיקרי שחמ"ו נצטוו על כך וק' על הרב שבות יעקב:

והיותר נראה בזה הוא מ"ש הרב פר"ח בנימוקיו לס' המדע דבין לפי' ר"ת שהיה אנדרטי בין לפירוש ר"י דמצו לברוח מסרו עצמן דלגדולי הדור כמותם דאיכא קדוש ה' הרבה לכ"ע שרי לממסר נפשיהו ע"ש ובשיטה מקובצת כתובות דף ל"ג ריש ע"ב מהש"ס באורך. ולפ"ז הא דנשאו בעצמן ק"ו מצפרדעים דרשא בעלמא והעיקר היה משום דהיו

גדולי הדור ואיכא קדוש ה' ביותר. ואחר זמן ראיתי בלקוטי רב בצלאל כ"י שהביא משם גיליון דמפרש רבינו מאיר מה ראו למסור עצמן והיו בוטחים שינצלו נשאו ק"ו מצפרדעים שלא מתו אשר בתנורים וק' לרבי דהול"ל שמסרו עצמן להנצל ועוד ח"ו שמסרו עצמן על כך וכו' תוס' כ"י עין רואה שדברי הר"י פינטו ומ"ש בעניותי הם דברי הראשונים:

דף נד.

מלמד שבא צבעון על אמו נהירנא דבתוס' כ"י מקשה רבינו פרץ דאימא דשעיר בא על כלתו. ועמ"ש הרב ישרש יעקב. ועמ"ש התוס' בסוגיין ובתשובת מהר"ם הובאה בתשו' דשייכי למשפטים סי' מ"ח ובספר בני אהרן שו"ת למהר"א לפפא סימן פ"ה ע"ש:

דף נו.

עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו נהירנא כד הוינא טליא בעלותו ההרה זו ירושלם עה"ק תו' החכם השלם החסיד כמהר"ר אליעזר סופינו זלה"ה שהקשה משם רבני ליוורנו הקדמונים דהא קי"ל אין מושיבין מלך בעבור שנה ואיך חזקיהו המלך החסיד עבר על גזרה דרבנן. ואיהו מפרק לה דהיה קודם שגזרו אין מושיבין מלך בעיבור שנה ואני הצעיר תירצתי לו על פי מ"ש הרב כנסת הגדולה בהגהות הרמב"ם פ"ב דסנהדרין לדעת הרמב"ם דמ"ש אין מושיבין מלך בסנהדרין היינו דהם אין מושיבין אבל אם ישב מעצמו מוטב ואינו ממנין הסנהדרין ע"ש וה"נ נימא דאין מושיבין מלך בעבור שנה אבל אם ישב מעצמו מוטב וחזקיה המלך אמר שהוא רוצה להיות בעבור שנה וכיון שהטעם משום אפסניא לכבודו וגם דליכא למיחש ביה כי קדוש הוא היה מהמזומנין זה תירצתי בעת ההיא:

ועתה רואה אני דהוא תירוץ דחוק מאד ומה גם דהרב כנה"ג זו כחו דקתני אין מושיבין מלך בסנהדרין ומשמע דיכול לישב מעצמו ונעלם מהרב ז"ל דבירושלמי ריש פ' כ"ג אמרו אין המלך יושב בסנהדרין ע"ש גם לשון הרמב"ם בפי' המשנה שכתב ודוד המלך היה מכלל הסנהדרין הוא דחוק לדבריו והגם שהוא ז"ל יישבו הוא דוחק:

ואחר זמן רב נדפס ספר שושנים לדוד וראיתי להרב נר"ו בפרקין עמד בזה ותירץ דלהפלגת חכמתו שאין בישראל גדול ממנו היו ממנים אותו בהוראת שעה ע"ש וגם זה דוחק. ושם ראיתי להרב הנז' שכתב עמ"ש ויועץ המלך עם שריו שאינם חכמים וכו' ע"ש ולא זכר שהרמב"ם כתב ספ"ד דה' ביאת מקדש ועל החכמים שהסכימו עמו ע"ש:

משל לבת מלך שהריחה ציקי קדרה וכו' פי' הענין דבבה"מ היו אומ' השם בכתיבתו ועונים אחריו בשכמל"ו בקול רם ומדמה שם בן ד' למלך ושם אדני לבת מלך וכיון דבשכמל"ו נתיחד על שם המפורש גנאי לבת מלך שתטעום מה שמיוחד למלך והנמשל דשם אדנות נתאוה לשבח בשכמל"ו ומהראוי להגדיל גדולת שם בן ד' על שם אדני ואין להשוותם לענות בשכמל"ו אחר שם אדני שוה לשם בן ד' לכן אומרים בשכמל"ו בחשאי מפי מהר"י אורי מפי הרב מהר"ר יוסף אשכנזי ויישר ומתוק מדבש. לקוטי רב בצלאל כ"י ולפי הפשט כפתור ופרח:

דף סב:

ר' שמלאי אתא לקמיה דר"י וכו' אין שונים לא ללודים וכו' ומה שפירש רש"י עמ"ש סדר הדורות דף קנ"ג ע"א ויאורו עיניך ועמ"ש בכתנות אור ואור חדש פ' צו דרך דרש וחורפא:

דף סד:

וסמכינן אניסא. כתב הרב עיון יעקב אע"ג דבעלמא אסור לסמוך על הנס מ"מ רבים שאני וכן במקום מצוה ובמקדש דשכיח ניסא כדאמרינן עשרה נסים נעשו במקדש שאני עכ"ל ומאי דפשיטא ליה למר בירושלמי פ"ק דיומא לחד שינויא אמרו דעשרה נסים שנעשו במקדש היה בראשון ולא בשני ע"ש לחד שינויא. וכבר אני בעניי עמדתי קצת בסוגיתנו ובדברי הראשונים והאחרונים דשייכי לזה בספרי הקטן שער יוסף דף ק"ז ובקונטריס אחורי תרעא שם ע"ש באריכות בס"ד. ואחר זמן רב נדפס אהבת חסד פירוש אבות דר"ן ושם ראיתי דף ל"ז בתוספותיו דמייתי קו' מהרש"א בסוגיין דלאביי דננעלו תנן מאי מספקינן אי בעי ג' כתות דזה נודע בשערים וכתב הרב הנז' דקושית מהרש"א לפי פירש"י ועליו ק' כמה קושיות אך י"ל דאביי לא אמר ננעלו רק אשאר ימות השנה דסמכו אניס' שלא יתמעך שום אדם אבל בע"פ שה' ציוה ג' כתות לא סמכינן אניסא ונועלין גם לאביי ורבא ס"ל דגם בשאר ימות השנה נועלין והר"מ פסק כרבא דהלכתא כותיה זהת"ד בקצור ואינן מהוורין דהא אביי אמאי דתנן ע"פ נועלין תני ננעלו ומאן דכר שאר ימות השנה דהוא קאי אע"פ. ותו דלא שייך רבוי אלא בע"פ דגם ברגלים לא דמי כלל לע"פ ויש כמה ימים לתשלומין. וכל מה שהקשה על רש"י לק"מ ופשוט. ומ"ש דבמצות ה' איך סמכי לאביי והא קרי דכ"ג נעלם ממנו הירושלמי ומ"ש דהר"מ פ' כרבא אינו מכוון לפי דבריו דגם אביי מודה וכבר אני בעניי בשערי עמדתי על כל זה ועל קו' מהרש"א ע"ש באורך:

דף סה:

והא קא חיין לח הוא ואינו חוצץ. מכאן מקשים עמ"ש הרב משנה למלך פ"ב מה' עבודת יה"כ דהמים חוצצין ומשו"ה שנינו עלה ונסתפג. ואני בעניי יישבתי דבריו של גדול הנאמר בס' הקטן ברכי יוסף א"ה סי' ז"ך בס"ד:

דף סו.

מי גרם לכם שאעלה וכו' עצלות וכו' זה טעם למה שנסתלקו מהנשיאות אבל הטעם שהוא זכה לגדולה זו לא לבד מטעם ששימש שמעיה ואבטליון אלא משום דנצטער מאד ללמוד תורה ונזדרז בעניו העצום וכמ"ש ביומא הלל מחייב העניים וגם מרב ענותנותו כמ"ש פרק במה מדליקין ולפי רוב הענוה העלים הלל הטעם שזכה הוא לזה. ואפשר שז"ש בסמוך כל המתיהר וכו' כל לרבות אפילו שבשעה שמתיהר נוהג ענוה גם כן ומעלים שבחו כהלל. א"נ לרבות דאף אם הוא עניו תדיר אם באקראי אירע לו פעם אחד שמתיהר חכמתו מסתלקת כהלל שהענוה אזור מתניו והשפלות אזור חלציו ויקר מקרהו מקרה אחד לצדיק בדברות שתים זו ונסתלקה חכמתו:

ואפשר לומר עוד במאמר זה ולא אעלה ארוכ"ה בהערות ודקדוקים. ומתוך הביאור כלים מאיליהם בס"ד. כונת אומרם יש אדם אחד עלה מבבל היינו כמ"ש בב"ר פ' י"א בני בבל חיים בזכות התורה וזה רמזו עלה מבבל עיר של חכמים. והלל הבבלי שמו רמז דבדקי בשמא הלל גי' אדני שהשכינה עמו. הבבלי גימט' מ"ט שיודע לדרוש התורה במ"ט פנים. ששמש ב' גדולי הדור ומוכרח שהיה כלי מוכן להבין דברי הגדולים. וכו'. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם אפשר דהרגישו דזה רצון ה' שיהיה נשיא שהרגישו דדבריו פשוטים ונתעלמו מהם כדי שיזכה הלל בגדולה וכמ"ש בירושלמי ולזה מיד הושיבוהו בראש ולא סגי אלא דמינוהו נשיא עליהם על בני בתירא שהיו נשיאים ופירשו דהוא נשיא גם עליהם דהם יהיו לגבי דידיה כאחד העם. א"נ דכתבו התוס' פרק אין עומדין גבי שמואל ועלי דהיה גדול הדור ובא ללמוד לפניו וכתב תה"ד סי' חלק דתרי שינויי הוו והכא למדו דין זה ממנו וגם הוא גדול הדור ואסורים להורות לפניו ולזה מיד מינוהו נשיא דאם עתה ישאלו איזה דין אינם יכולים להורות. ואמר התחיל מקנטרן בדברים פירוש בדבריו להוכיחם ולא מלבו שהיה עניו גדול וא"ל מי גרם שאעלה מבבל כלומר שאחר שלמד אזל לבבל כמ"ש צמח דוד ונשאו לבו לבא לא"י ומה' היתה זאת להיות נשיא על אשר נתעצלו ולא למדו משמעיה ואבטליון:

דף סו:

ואם נביא הוא וכו' מדבורה וכו'. יש להרגיש קצת דהוה לי' לאתויי משמואל שאמר אנכי הרואה וטעה באליאב כי האף אמנם דבורה קדמה ואתיא. מ"מ משמואל ילפינן חידושא טפי דכמעט אינו יוהרא דהשיב לשואלו ומה גם לפי מ"ש רבינו האר"י זצ"ל דבאומרו אנכי הרואה עשה ענוה כמבואר באורך בשער הפסוקים. ועם כל זה לא כיוין באליאב והוי רבותא טפי. ואפשר דסוגיין מיירי בסוג אחר באתרא דמסלקי החכמה והנבואה אשר כבר היתה בהם מעין דוגמא דהלל דנסתלקה חכמתו אשר בקרבו שקבלה ושמעה. ולהכי מייתי מדבורה אשר כבר נחה עליה רוח נבואה זו לשורר את השירה והן בעודנה הומיה היא ושורר"ת נסתלקה:

כל אדם שכועס וכו' הקשה מהר"י פינטו הרי משה ואלישע שלא ירדו וכו' ותירץ ע"ש ועי"ל דהכא איירי בכועס שלא לשם שמים. ברם משה רבינו ע"ה ואלישע תרוייהו לדבר מצוה:

דף סח:

הכל מודים בשבת וכו' יש להרגיש דכיון דאין הלכה כר' אליעזר אמאי הוצרכו הני אמוראי לומר הכל מודים וכו' וי"ל דנ"מ גם לר' יהושע וכמ"ש בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' רמ"ב אות ב'. ושם כתבתי דראבי"ה בס' אבי העזרי פסק כר' אליעזר והביאו מהרש"ל. והרגשתי דלא זכר דהמרדכי מייתי מראבי"ה להפך ונראה דהדר ביה ע"ש ועתה ראיתי באור זרוע כ"י שפסק כר' אליעזר בפירוש. ומזה יש לדון קצת דבתריתא דראבי"ה היא מה שפסק כר' אליעזר. משום דרבינו יצחק מויינא היה הרב המחבר אור זרוע והוא תלמיד ראבי"ה ובשיטת רבו אמרה:

עבדי לי(ה) עגלא תלתא וכו' אי לאו האי יומא וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף ן' באורך בס"ד ע"ש:

חדאי נפשאי חדאי נפשאי. כבר כתבתי בעניותי בזה בס' הקטן ראש דוד דף קמ"ד ע"ב ובס' הקטן דברים אחדים דף צ"ט ע"ב בס"ד. ואפשר עוד לומר במה שראיתי בס' צמח דוד להרב מהרי"ד זלה"ה שנדפס מחדש וכמו רגע נראה לי שכתב פ' נח משם ספר הגלגולים לרבינו האר"י זצ"ל וז"ל נפש המשכלת רות באה לעולם לעשות כל מ"ע ול"ת ולא הנשמה והרוח ולכן נצטוית הנפש על התפלה וברכת המזון כמ"ש ברכי נפשי את ה' והרוח ללמוד תורה והנפש מכין לכלם כשישמור המצות מחלון שהוא הרוח מכין לרות תכשיטיה נעמי שהיא הנשמה באה ללמד לבנה מחלון שיחזור בתשובה אלימלך

שהיא נשמה לנשמה מלמדו דרך האמת שהוא התשלום עכ"ל ואפשר שז"ש רב ששת כי מהדר תלמודיה שהוא חיוב הרוח ללמוד תורה חדאי נפשאי כאלו מפייסה אל תדמי כי כל הלימוד בחינת רוח ואין לנפש חלק אלא חדאי נפשאי דע"י המצות שאת מקיים הוא סיוע שאני לומד. ועוד אמר חדאי נפשאי לרמוז שהרוח מכין לך תכשיטיך וא"כ לך קראי לך תנאי ולא תסברי שבתלמודי לא נמשך לך תועלת לא כי אלא לך קראי ולא זו מקרא שמתקן העשיה שהוא בחינת נפש אלא אף זו לך תנאי משנה וגמרא שהוא ביצירה ובריאה מהכל יש לך לשמוח דמגיע לך תועלת:

דף עא.

לרבות לילי יום טוב האחרון וכו' עיין מה שפירש רש"י ומקשי' דמחלפא שיטתיה בסוכה דף מ"ח ושם בעניותי יישבתי (נדפס פתח עינים לסוכה בסוף שמחת הרגל רות):

דף עו:

תוס' ד"ה מאי לאו תערובת טעמים לפי מה שפי' בקונטרס דלוי לא שרי אלא בדיעבד ק' מאי פריך דהכא לכתחילה וכו' ק"ק ולדידהו דסברי דלוי לכתחילה מאי פריך לימא דלוי בדיעבד דוקא שרי וי"ל דמשו"ה לא פריך תכף אפלוגתא ומייתי דעבד לוי עובדא לאורויי דמההיא עובדא קי"ל דלכתחילה שרי ומשו"ה פריך. [ועיין מ"ש] הרשב"א בתורת הבית הביאו הרב פר"ח י"ד סי' ק"ח ס"ק ב' ועיין שו"ת מהרי"ל סי' קפ"ו (לפי סי' הדפוס):

דף עז.

תוס' ד"ה אויר קטן היה בין כבש למזבח בלא אויר נמי היה יכול לקיים מצות זריקה אלא לכך היה אויר שעל ידי כך יזכור לזרוק עכ"ל ראיתי להגאון מהר"ר צבי ז"ל בתשובותיו סי' קנ"ג. שכתב תימא לי דאשתמיט להו תלמוד ערוך בזבחים דף ס"ב ע"ב שאל ר"ש בן יוסי בן לקוניא את ר' יוסי אומר היה רשב"י אויר יש בין כבש למזבח וכו' דלוקה התם משום דלא אפשר פי' וא"כ למה לי קרא אלא ע"כ קרא אתא לאשמועינן דיש אויר כדפירש"י רב פפא אמר כי דם מה דם אויר קרקע מפסיקו הרי דלשתי הלשונות גזרת הכתוב היא שיהא אויר קרקע מפסיקו וצ"ע עכ"ל וראיתי במכתב להרב מהר"ר יוסף דיין מקק"א דאמשטרדם המדפיס זלה"ה שהאריך לישב קושית הגאון זלה"ה ולי ההדיוט לא ריוה צמאונינו וכדי שלא להאריך לא אביא דבריו ז"ל ומה שיש לדקדק עליו. אמנם לי ההדיוט יש לישב דאיברא דסוגית זבחים מכרזת ואומרת כדברי הגאון ז"ל. ברם

הכא התוס' קיימי בבריתא דסוגיין דאר"א אף בשר בזריקה הוי אומר לול וכו' ומוכח דבהא דהיה הלול מתקיים בשר בזריקה ולדידיה פירשו התוס' דכונת ר"א דטעמא דקרא שהיה אויר וע"י כך יזכור. לסוגית פסחים הלזו. אך סוגית זבחים קאי בדברי ר' יוסי ור"ש בן יוסי בן לקוניא. ולא רצו התוס' להעמיס בדברי הבריתא דסוגיין ולפרש דמ"ש הוי אומר לול וכו' דהכונה מאחר דמוכרח בזריקה אמאי אצט' קרא אלא ללמד דלול יש כדאמרינן בזבחים דפשטן של דברים לא מוכח הכי ותורה מבחוץ. וכד דייקת שפיר נראה דלק"מ ונפתח ברישא. דיש להעיר על מהר"ץ אמאי לא הקשה לשיטתו על דברי הרמב"ם פ"ב דבית הבחירה דין י"ג שכתב ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האברים למזבח בזריקה. הרי דקרי בחיל דאצטריך אויר משום זריקת אברים וזה נראה שלא כסוגית זבחים וק"ק על מרן בכ"מ שהביא כל סוגית זבחים וכל פירש"י וכן המבי"ט בק"ס ולא העירו על דברי הרמב"ם. ולכן נראה דמסוגית זבחים מוכח דהאויר הזה הוא לזריקה דמי מכריח שיהיה אויר אלא מקרא הבשר והדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה וא"ת דצריך בזריקה למה לי קרא אלא קרא לאויר ונמצא דמדכתיב הבשר והדם דבשר בזריקה ידעינן אויר והרי דהכתוב אמר לזריקה אויר ולרב פפא דאמר מה דם אויר קרקע וכו' היינו דדריש נמי בשר בזריקה כדם דאויר קרקע מפסיקו ונמצא דלכ"ע אויר משום זריקה וא"ש דברי הרמב"ם ומרן בכ"מ והרב המבי"ט בקרית ספר וא"כ לק"מ דהתוס' ס"ל דלכך תלי אויר בזריקה כלומר שע"י האויר יזכור לזרוק. ואחרי כתבי ראיתי בספר לחם שמים ח"א בביאורו לה' בית הבחירה דיצא לידון בדבר חדש דמדרבנן צריך ריוח גדול וזה כונת התוס' בסוגיין ובהכי תירץ לקושית אביו הגאון ז"ל ע"ש ולי ההדיוט לא הונח לי וסמכתי על המעיין ודוק כי קצרתי גם מ"ש הרב לח"ש שם דהראב"ד קרי להאי לול חלון וכל מ"שבזהלא נהירא ואיך לא חש להתוספתא אע"ג שכתב שלא היה בידו ואין להאריך. ועמ"ש בס' מרכבת המשנה הנדפס חדש בהשגת הראב"ד ומ"ש הרמב"ם אויר מעט ר"ל אויר ניכר כמ"ש התוס' ול"ד מ"ש התוס' גדול ול"ד מ"ש הרמב"ם אויר מועט ושוים דהוא אויר ניכר כנ"ל:

דף פד.

השובר את העצם בפסח הטהור לוקה וכו' הקשה הגאון מהר"א ברודא דאימא דלא אתא ללאו ועצם לא תשברו בו רק דא"צ לשוברו סד"א דמחויב לשבור שמא ניקב קרום של מוח קמ"ל דא"צ ואזלינן בתר רובא ע"ד דאמרו בזבחים דף ס"ג לענין לא יבדיל ע"ש ובתוס' כן כתב בשמו בס' אסיפת חכמים פ' בא. ופשוט דהקושיא אינה אלא לס"ד דמאן

דבעי למילף דאזלינן בתר רובא מהא דשבירת עצם אבל למאי דמסיק בחולין דף י"א דאינו נלמד מכאן רק מקראי אחרינ לא קשיא מידי דכיון דידענו דאזלינן בתר רובא מקרא אחרינא מוכרח דהאי קרא אתי ללאו. וכן ראיתי שכתב הרב שער המלך סוף ה' ק"פ. ושם תירץ בשם הגאון ז"ל דלא אפשר לומר דלא ללאו יצא דדרשינן בו בכשר ולא בטמא וכו' ע"ש וזה תירץ הרב אור חדש בשיטתו הנדפסת מחדש ע"ש ובסגנון שהביא אסיפת חכמים והרב שער המלך הביא מס' צאן קדשים שכתב דקושיא זו שבוש דהכתיב ועצם לא ישברו בפסח שני ומוכח דמסכים לתירוצו השה"ם ע"ש אמנם הרב אור חדש תמה עליו דא"כ מנ"ל לאסור עצם שיש בו מוח וכו' ע"ש דדחה תירוצו. ויש לישב דעת הרב צאן קדשים והשה"ם דמעולם לא אמרינן דאתא קרא דפסח שני לגלות דאסור לשבור אלא דאנן בדידן אנו חוקרים להוציא טעות זו אבל ליכא למי' דאתא קרא משום טעות זה. אלא דאנו למדים משם שאין זה כדאי לומר דלאפוקי הא לחוד אתא קרא דפסח שני כנ"ל לישב קצת ומ"מ לא הוי שבוש כמ"ש הצ"ק:

דף פו:

נתיב מר אפוריא וכו' כל מה שיאמר לך בע"ה וכו' עמ"ש התוס' ומהרש"א ומ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ק"ע בס"ד:

דף פז.

ש"מ יש ברירה כתוב בלקוטי רב בצלאל משם גיליון. אגב גררא מאי דקשה לר' יוחנן דאמר האחין שחלקו לקוחות הן אלמא קסבר אין ברירה והאר"י הלכה כסתם משנה ותנן בדמאי הלוקח יין מבין הכותים וסתמא כר"מ דיש ברירה. וא"נ סתמא אחרינא אשכח וכו' מ"מ קשה מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא ואפי' איכא סתמי דאין ברירה מ"ל חד סתמא מ"ל תרי כמ"ש פרק האיש מקדש ונ"ל דמסתמא דר' יוסי דנמוקו עמו סבר אין ברירה גבי דהלוקח יין:

תקראי אישי וכו' ככלה בבית חמיה וכו' עיין מ"ש בעניותין בס' הקטן דברים אחדים דף קנ"ה בס"ד ע"ש באורך:

א"ל הקב"ה להושע בניך חטאו היל"ל בניך בני בחוניך וכו' העבירם באומה אחרת וכו'. ק"ק מאי דעתיה דהושע דא"ל העבירם וכו' ואפשר לומר בהקדים מ"ש בס' סמיכת חכמים דאיכא פלוגתא אי יש תשובה בע"ז וג"ע וש"ד ופליגי בקרא שובה ישראל עד ה' אלהיך אי עד ועד בכלל או לא עש"ב וידוע פלוגתא דר"מ ור"י אי ישראל נקראו בנים

כשהן רשעים. ואפשר דהושע סבר דאין תשובה מועלת לע"ז ג"ע וש"ד דעד ולא עד בכלל והטעם דכשחטאו בג"ע וש"ד וכ"ש בע"ז לא מקרו בנים ולזה אין התשובה מועלת דטעם התשובה הוא דאב שמחל על כבודו כבודו מחול ומשו"ה בחטאו בג' עבירות חמורות דיצאו מכלל בנים אין להם תשובה. וכשהקב"ה א"ל בניך חטאו הבין הושע דגם הקב"ה סבר דלא מקרו בנים ולכך א"ל בניך חטאו כלומר ולא בני והוא כסברתו ואם אינם בנים אין להם תשובה ולכך אמר העבירם באומה אחרת דאין להם תקון ולכך אמר הקב"ה מה אעשה לזקן זה כלומר לא בשמים היא ויש לחוש דיקבע הלכה כדבריו ע"ד כבר הורה זקן. ולכך אמר לו שישא גומר בת דבלים שהיא זונה ולדעתו אין לגלוי עריות תשובה וכשא"ל שיפרוש ממנה הבין הושע דטעה בדעתו והאמת דיש תשובה בכל וא"ל יש לי בנים וכו' ומבקש פתח לחזור מדעתו ולבקש רחמים על ישראל. וא"ל הקב"ה בפירוש ומה אתה וכו' בני בני בחוני וכו' גילה דבכל גונא הם בנים ויש תשובה. וז"ש בראשית מאמר הי"ל בניך בני בחוניך וכדא"ל יצחק להקב"ה בני ולא בניך כלומר בכל גוונא נקראים בניך. ולכן אמר אח"ך יאמר להם בני אל חי תמיד הם בנים. ועמ"ש אני בעניי במאמר זה בס' הקטן ראש דוד דף ל"ב ובס' הקטן דברים אחדים דף קנ"ח בס"ד:

דף פז:

רש"י ד"ה כי אבדם וכו' נ"ל למחוק זה הדיבור. לקוטי רב בצלאל כ"י:
גמרא. גפא דרומי רש"י ז"ל פירש נשבע בע"ז. וכן פירש הערוך. וכתוב בלקוטי רב בצלאל כ"י משם גיליון לפי שרומי בנוי כצורת נשר והטרקלין כצורת ארי וזה נשבע בגף הנשר וי"מ גפא מלשון גפי קרת פי' גאונה של רומי:

דף פח.

לא כאברהם שקראו הר וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן ראש דוד פ' ויצא ע"ש ובפ' ואתחנן בס"ד:
והתניא לא יאכל משל עצמו ולא משל רבו וכו' כתב רב בצלאל בליקוטיו בשם גיליון תימא בלא ברייתא תקשי ליה טעמא דמתני' מ"ט יאכל משל עצמו הא אוקימנא בדקפדי וכ"ת דמיירי שאינו מקפיד על העבד א"כ מאי פריך מברייי' ההיא דקפיד ונר' דמתני' ל"ק ליה דפשיטא דהוי כמשנה אחרונה אבל הא ק"ל דמתני' דנשנית קודם הבריתא כמשנה אחרונה א"כ כ"ש הבריתא דנשנית אח"ך עכ"ד ולפ"ז צ"ל דחדית ליה התרצן דמצי לומר

דמתני' כמשנה אחרונה ובריית כראשונה דהגם דהבריתא נסדרה אחר המשנה מ"מ כוללת דברי התנאים ראשונים ובריתא זו אמרה תנא קדמון למשנה א':

דף צא.

כיצד גל עגול שנמצאת. סתם גל עגול קצר הוא וא"כ כשנגע בו שלא האהיל עליו. וריב"א פירש גל עגול דרכו להיות מתקצר למעלה בראשו בהר לפיכך כשהתחיל לפקח מראשו התחיל והאהיל אבל כשהוא למעלה כמו למטה אז מן הצד התחיל לפקח. לקוטי ר"ב מתוס' כ"י:

דף צה.

מה בין פסח הראשון וכו' עמ"ש התוס' ומ"ש בעניותי בס' הק' דברים אחדים דף קפ"ג ע"ד:

דף צה:

אב"א לילה קא ממעט יום לא קממעט וכו' הנה אשו"ר ברהטי"ם לעמית בתורה הרב מהר"י חזן נר"ו בספרו הנחמד חקרי לב הנדפס חדש ממש שהקשה דהא אמרינן בערכין דף יו"ד ר"ח דאקרי מועד לימא לא אקדיש בעשיית מלאכה דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג לילה המקודש לחג טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה ולפי מה שאמרו בסוגיין לילה קממעט יום לא קממעט מה יליף דלא נימא ביום ר"ח. ואם נאמר דהתם בערכין אתי כאב"א בתרא דסוגיין דאפשר ישראל שוחטין פסחיהן ואין אומרים הלל ק' על רבינו עובדיה במשנתנו שפירש כתירוץ ראשון דיום לא ממעט עד כאן דבריו נר"ו דף קפ"ד ע"ג. ואני בעניי לפום ריהטא אומר דלק"מ דבסוגיית ערכין לחודה תקשי מה יליף ליום מקרא דלילה דקרא כתיב ליל התקדש חג ואפילו תימא דאתיא כשינוייא בתרא דסוגיין ס"ס תקשי דקרא ליל כתיב. אלא פשוט דכיון דקרא כתיב ליל התקדש חג והפירוש לילה המקודש לחג מעיט שפיר יום ר"ח דמה לנו אם הוא יום הא לא אקדיש בעשיית מלאכה וקרא כתיב התקדש חג וזהו עיקר הטעם וכל דלא אקדש אין אומרים הלל ולא תלי ביום או לילה. ומה שאמרו בסוגיין לילה קממעט יום לא קממעט אין הכונה מצד דכתיב ליל רק דלא אפשר למעט ע"פ שני דמה בינו לע"פ ראשון וכי היכי דבע"פ ראשון אמרינן ה"ה בע"פ שני דאין נגרע מערכו אבל בלילה יוצא בגרעון דראשון י"ט ושני אינו י"ט. ובודאי גם לשינויא קמא לא אמרי' הלל ביום

ר"ח דלא אקדש אפילו דכתיב ליל אזלינן בתר טעמא. ולכך רבינו עובדיה תפס כתי' זה וכונתו כמאי דכתיבנא בעניותין. ומפורש הדבר בדברי רש"י דסוגיין ודוק ועוד כתבתי קצת על דבריו שם במקומו בס"ד:

דף צו.

בעי ר' זירא אמורי פסח מצרים וכו' עמ"ש בעניותי בס' הקטן דברים אחדים דף מ"ד ע"ד ע"ש:

דף צט:

לא יפחתו לו פירש רשב"ם וכו' והא דקאמר מן התמחוי וכו'. הרב מהרש"א בהלכתיה השוה דבריהם לדברי המרדכי בשם ר"י עש"ב ולי ההדיוט אפשר דהתוס' גם הם מפרשים לא קאי לגבאי צדקה אלא לעניי והיינו דלא מייתו פירוש רשב"ם ודחאוהו כמו שדחה רבינו יחיאל משום דאף לפירושם מן התמחוי קאי לעני. ומה שהקשה עוד רבינו יחיאל על רשב"ם דכפי פירושו מאי קמ"ל פשיטא ק"ק דהא בש"ס דף קי"ב פריך עלה פשיטא ומשני לא נצרכא אלא לר"ע דאמר עשה שבתך חול וכו' וכפי פירוש רשב"ם כונת תירוץ הש"ס דהא אמרינן דאם לא נתנו לו ימכור מלבושו או ילוה או ישכור עצמו והוה ס"ד דאם לא נתנו לו לא ילוה וכו' ולא יצטרך לבריות קמ"ל. ותו דלדברי רבינו יחיאל לכאורה אינו מתישב מאי דפריך הש"ס פשיטא ומשני לא נצרכא וכו' אבל לדברי התוס' א"ש גמרין והירושלמי. שוב ראיתי להרב בית דוד א"ח סי' רנ"ב שעמד בזה והאריך הרחיב ע"ש ודוק בדבריו ז"ל:

לא יפחתו לו מד' כוסות וכו' א"נ בבניו ובני ביתו קטנים מיירי ואין אשתו בכלל עכ"ל עיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סי' ע"ג ע"ש:

ומ"ש עוד התוס' ומיהו בגמ' משמע שצריך לכל א' ד' כוסות וכו' לכאורה לשון ומיהו לא אתי שפיר ויש לישב וק"ל:

מאי איריא ערבי פסחים וכו' הקשה הרב בני חיי דלמ"ש התו' ד"ה סמוך למנחה דהוקשה להם מההיא דבצקו' של גוים ותירצו דבאותה סעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל שבעו וכו' ע"ש א"כ מאי פריך מאי איריא לימא דקמ"ל דעד שתחשך דוקא לא יאכל אח"ך יאכל ע"ש ואפשר לומר דלא ניחא לש"ס לומר דהרבותא דמשתחשך מותר דלישנא דמתני' מוכח דאתא לאיסורא דלא יאכל ואי כל עצמו לא אתא אלא לשריותא דמשתחשך מותר לא הי"ל לשנות חלוקה זו כלל רק לישמועינן דמשתחשך מותר. אמנם

למ"ש התוס' ד"ה עד שתחשך דאתא לאפוקי שבת וי"ט דמצי לסעוד מבעוד יום ואתא התנא לאיסורא התם קשה דמאי פריך מאי איריא ואצטריך ה"ר יחיאל לתרץ דגם עד שתחשך לאו רבותא דהתנן הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכמ"ש התוס' לקמן:

א"נ אפשר דכיון דאיכא פלוגתא אי בערבי שבתות וימים טובים אוכל כדתניא דהוי פלוגתא דר' יוסי ור' יהודה לא הוה ליה למתני ע"פ סמוך למנחה לא יאכל דאנא אמינא דהתנא סבר דבערבי שבתות וי"ט יאכל ובכי הא דיש מקום לטעות בדבריו לא הו"ל למתני הכי משום רבותא דעד שתחשך הא משתחשך מותר ועל מי סמך התנא דלא נפרש בדבריו דדוקא ע"פ אסור סמוך למנחה ולא ערבי שבתות וי"ט והיינו דפריך מאי איריא. ובהכי מתרצתא גם למאי דמפרשי לקמן ד"ה עד שתחשך דאתא לאפוקי ערבי שבתות וי"ט דמצי סעיד הן עוד היום גדול דמ"מ פריך מאי איריא דיש לטעות בדבריו דגם לא יאכל סמוך למנחה הוי דוקא בע"פ כיון דר' יוסי מתיר בע"ש וי"ט כמדובר. אלא דהר' יחיאל עדיפא מינה קמשני דגם עד שתחשך לאו רבותא דשנינו הפסח אינו נאכל אלא בלילה:

תוס' ד"ה עד שתחשך בסוף דבריהם. הרב יד אהרן סי' תע"ב הביא הנסחא מיהו בירושלמי דריש פרקין וכו' והקשה דאדרבא הא הוי סיעתא לרבינו יהודה וכו' ע"ש ונסחא מוטעת נזדמנה לו דברוב נסחאות כתוב וכן יש בירושלמי:

תוס' ד"ה ואפי' עני שבישראל וי"מ דאדליל קאי עד שתחשך ואפי' עני שבישראל שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך עכ"ל דקדק הרב בני חיי דא"כ מאי פריך הש"ס מאי איריא ע"פ וכו' לימא דנקט ע"פ משום דבעי למתני ואפי' עני וכו' עש"ב ולי ההדיוט נראה דשפיר קא מותיב הש"ס מאי איריא ע"פ דאי התנא לא נחית אלא לאשמועינן הא דעני ליתני הכי ע"פ סמוך למנחה אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שתחשך והשתא דקתני ע"פ לא יאכל אדם עד שתחשך והדר קתני ואפי' עני שבישראל מוכח דאפי' לשאר בני אדם איכא רבותא ומשו"ה פריך מאי איריא. ועוד יש לישב על דרך שכתבנו לעיל דכיון דאיכא פלוגתא על מי סמך וכו' כמש"ל:

דף קא.

כי הוינא ביה מר כי הוה מקדש אמר לן וכו' פירוש שהיה אומר להם קודם קדוש ודלא כמ"ש הרב ט"ז סי' רע"ג וכמו שכתבתי בעניותי שם בספרי הקטן ברכי יוסף ע"ש ועתה ראיתי לרבני אשכנז אחרוני זמנינו שהשיגו על הרב טורי זהב בזה וכיונתי לדעתם הרחבה:

ובקדושא דהכא לא נפקיתו. מהכא מוכח דטפי יש לחוש על הקדוש מעל הסעודה וכ"כ התוס' והרא"ש וכן משמע מדברי רש"י ורשב"ם אמנם לגירס' הרי"ף והגאון בה"ג דגרסי דילמא אדעיילתו לביתייכו מתעקרא לכו שרגא ולא מתקדש לכו ולא מתאכיל לכו אין ראיה ועמ"ש בעניותי בס' הקטן ברכי יוסף סימן רע"ב בס"ד:

דף קג.

עני רבא אבתריה זו דברי ר"מ עמ"ש הרב אור חדש בשיטתו הנדפס מחדש ומה שכתבתי אני בעניי על דבריו בס' הקטן מחזיק ברכה א"ח סי' רצ"ו ע"ש בס"ד:

דף קג:

קם שמעיה ואדליק אבוקה וכו' עד לא סבר לה מר אבוקה מצוה מן המובחר. הק' בהגהות מרדכי למה לא השיב לו האמת מיד דאבוק' מצוה מן המובחר ותירץ משם הר"י מקורביל דאם נר דלוק א"צ לאבוקה אבל אחר שאמר לו אי לא שמיע מיניה דמר וכו' הבין רבא דלא ידע מהא דאבוקה מצוה וכו' לכן שפיר קאמר ליה השתא אבוקה מצוה מן המובחר עכ"ד ופירוש נכון הוא בסוגיא אמנם הרב מגן אברהם סי' רצ"ח כתב דלפי דבריו הי"ל לפוסקים לכתוב דין זה דכשנר מונח אין צריך אבוקה ע"ש וק"ק דאמאי לא כתב דהכלבו וא"ח שהביא מרן כתבו משם מהר"ם דאף אם היה נר נוטל אבוקה והא עדיף ממה שהוכיח מסתמות הפוסקים ומעתה הדרא קושיא לדוכתא. ואפשר דהפוסקים מפרשי סוגיין בסגנון זה דסברי דכי אמור אבוקה מצוה מן המובחר היא בכל גוונא והכי מסתברא דהגם דיש נר לפניו למה יגרע מלקיים מצוה מן המובחר. אמנם כי אמר רב יעקב בר אבא למה לך כולי האי הא מנחא שרגא הבין רבא דרב יעקב סבר דאין צורך אבוקה כשיש נר לפניו ומדוקדק קצת בדבריו שהאריך לומר למה לך כולי האי הא מנחא שרגא. והגם דרבא סבר דאין חילוק בזה ולעולם אבוקה מצוה מ"ה לא רצה לחלוק עליו דלא ה"ל ראיה מכרחת הפך דעתו וא"ל שמעא מדעתיה עביד שהאמת כך היה דהוא עבד כך בלי ציוויו. ואח"ך כשאמר אי לאו דשמיע מיניה דמר לא הוה עביד הבין שלא ידע כלל להא דאבוקה וא"ל לא סבר לה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר ואמר לו סתם גילה לו דהוא סובר אף דאיכא נר מצוה מן המובחר באבוקה ושתיק ליה רב יעקב והכי נקטינן דלעולם אבוקה זה דעת הפוסקים לפרש סוגיין באופן שמסכים אל הסברא דאבוקה לעולם והן הן דברי הר"י מקורביל בשינוי קצת לדעת הפוסקים והרב

תוספת שבת חתר לישב לפוסקים בכמה אוקמתות ע"ש באורך ועיין מה שכתבתי אני בעניי בס' הקטן שער יוסף בקונט' הסימנים סוף סי' ח' בס"ד:

דף קד.

בעי למימר בין קדושת שבת וכו' התוס' הביאו דברי ר"ת בתשובתו לרבינו אפרים ויש חילוק בין התוס' למרדכי משם ר"ת למ"ש הרא"ש בשמו ואני בעניי זיכני ה' ובא לידי ס' הישר כ"י של רבינו תם ומצאתי שם תשובתו לרבי' אפרים הוא קרוב לדברי התוס' כמ"ש בס' הקטן מחזיק ברכה סי' תע"ג בס"ד ע"ש ודוק:

דף קד:

רברבנותיה דמר וכו' דלא לימא שמעתא מפומיה. הרב המוסמך מהר"ח אבואלעפיא זקנו של מופת הדור הרב הגדול מהרח"א הקשה מדאמרינן בנזיר מציעאי לא אמרינן ופריק שפיר הרב בני חיי. ומיהו האמת נראה דההיא דאין מזכירים מציעאי היינו שלא יש חיוב. והכי משמע מהירושלמי פ"ק דשבת וכמ"ש בעניותי בס' הקטן שער יוסף דף נ"ה ובס' הקטן ראש דוד דף קכ"א ע"ג ע"ש:

דף קה.

ופליגא דרב הונא וכו' יש להרגיש לפי מ"ש התוספות ד"ה והנ"מ דאכלו. דר"ת אוסר לאכול בין מנחה למעריב והא דמשמע בשמעתין שהיו אוכלים יש לדחות דמיירי שהתחילו בהיתר וכו' דהא קאמר דמיא לא ופליגא דרב הונא ומוכח דרב שרי מיא הגם שלא היו אוכלים וכן רבנן דבי רב אשי דלא קפדי אמיא והרי כל עצמו דר"ת שאסר לאכול היינו דאמרו במדרש השותה מים בין השמשות גוזל קרוביו המתים והרי רב הונא דחזייה להההוא גברא דשתא מיא קודם הבדלה וא"ל לא מסתפי מאסכרא נראה שהיה שותה מים לבד ולא היה אוכל והש"ס קאמר ופליגא דרב הונא מכלל דרב שרי במים אפי' בלי אכילה וגם רבנן דבי רב אשי פליגי ארב הונא וקשה על ר"ת ומאי דחו שהיו אוכלים בהיתר וכו' הרי משמע דמיא שתו אף בלי אכילה. ומדברי רב עצמו מוכרח דקאמר ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושכרא אבל מיא לית לן ופירשו רש"י ורשב"ם ולא אמרן אתחולי לא אלא חמרא אבל מיא לא הרי דבאתחולי קאמר דאין לחוש למיא והוא הפך ר"ת ועיין במהרש"א וכבר קדמו מהרש"ל ע"ש ועיין ברבינו ירוחם נתיב י"ב חלק ד' ועיין במרדכי:

ואפשר לומר דכ"ע מודו דבשתית מים מסוגיין נראה הפך המדרש אמנם כלפי מה שכתב ר"ת דסעודה ג' זמנה קודם מנחה והביא ראיה ממשז"ל דאמרינן ואני תפלתי במנחה כמ"ש במרדכי לזה כתבו דבסוגין דמשמע שהיו אוכלים אחר מנחה היינו שהתחילו בהיתר ובאמצע התפללו מנחה. ודבר זה מדוקדק בלשון המרדכי כאשר יראה המעיין וילמד סתום שבתוס' והרא"ם מהמרדכי:

ויותר נראה דהמדרש הוא שלא ישתו בין השמשות ומאי דקאמר רב ורבנן דבי רב אשי שאין להקפיד על המים קודם הבדלה היינו שכבר עבר בין השמשות אז שרי קודם הבדלה ופש גבן דמוכח דהיו אוכלים סמוך לחשכה ומוקמי לה שהתחילו בהיתר כן נראה לישב דברי התוס' והרא"ש והמרדכי:

וחזיתיה למהרש"א שכתב על דברי התוספות וז"ל ותימא שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב ר"ל אפי' בחול וזהו שכתבו ובקושי התירו לאכול ערב יה"ך אחר וידוי וכו' אבל לשון הרא"ש והמרדכי שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב בשבת עכ"ל ואני הדל זכני ה' ברחמיו וראיתי ס' הישר לר"ת כ"י ושם אני מוצא תשובות ר"ת ורבינו משולם בכמה עניינים (ומ"ש בפסקי הרא"ש כעס ר"ת על רבינו משה ט"ס וצ"ל רבינו משולם כמ"ש התוס' והמרדכי ע"ש) וראיתי להעתיק קצת מענין זה ובדף קצ"א בכלל תשובת ר"ת לרבינו משולם כתב וז"ל עוד זאת אדרש לבני מלאו"ם אומץ. כי יתחברא לפני חופרי גומץ. ופורצי גדר לאכול בין תפלת מנחה לתפלת ערבית ומפיקים מגן בגאוה והלא לא כן עשו אבותכם ויש ללמוד מבריתות וממדרש אגדה דאמרינן התם השותה מים בין השמשות גוזל את החיים ואת המתים ומעשה אירע בלותי"ר ובא מעשה לידי סכנה וכן שמעתי מאבא מארי נ"ע ויש ספרים שכתוב בהם מעיין ואיתא להא ואיתא להא ובקושי התירו ערב י"כ לאכול סמוך לתפלת ערבית ותקנו ודוי קודם שיאכל וישתה משום שכרות גם בט"ב שחל להיות בשבת ונדחה התירו בקושי עכ"ל הצריך ועוד האריך. עוד ראיתי שם בדף קצ"ו ע"א תשובת ר"ת על תשובות רבינו משולם ובענין זה כתב וז"ל ועל מה שכתבו בסעודה ג' מהיכן אני אוסר אני כתבתי לך בכתבי הראשון מנין ואם אתה מסיעו מלבך מה אעשה ומנהגנו תורה ותרבות טובה ואתה מודה בכך שכתבת שרוב פעמים אינכם עושים וקל לבטלו ואם תבטלם יפה תעשה שאתה ממהר לאכול. אחרים מאחרים ומשתכרים וקשה במנחת שבת יותר משאר מנחות כמו שפירשתי דשכיח הזקא ושכיח שכרות עכ"ל ועוד האריך דרבינו משולם סבר דסעודה קטנה אסור סמוך למנחה גדולה. והאריך לברר דשרי. ומדברי ר"ת בתשובות הללו מוכח דגם על שאר ימים הקפיד ר"ת אלא דיותר בשבת משום הזקא ושכרות דהמדרש דשותה מים הוא

בשבת ובאו לידי סכנה בלותי"ר אך מ"ש הרא"ש והמרדכי דרבינו משולם השיב לר"ת דהוא מצא הנסח השותה מים בין השמשות בע"ש לא מצאתי כן בתשו' רבינו משולם אשר בס' הישר הנז'. ומהכא מוכח דלא כמ"ש רבינו שמחה ששמע מר"ת שהיה מורה לאכול סעודה ג' אחר מנחה וספרו כאן והוא עד דקפיד טובא שלא לעשותה אחר מנחה. וכבר כתבו הגהות מיימוניות פ' ל' דבכל המקומות נמצא בשם ר"ת לאסור בשתית מים בין מנחה למעריב שלא כרבינו שמחה ע"ש. ונראה דמ"ש הגהות לאסור בשתית מים בין מנחה למעריב לאו דוקא דהמדרש הוא בין השמשות כמ"ש בס' הישר וההגהות עצמם בסמוך ושאר מחברים. גם מ"ש ההגהות שם בשם ראבי"ה דאפי' האוסר היינו מים שבנהר אבל מים שבבית לא ומזה למד מרן בב"י סי' רצ"א לגירסת רבינו משולם ע"ש. ובס' בגדי ישע להגאון החסיד בעל של"ה. מדברי ר"ת שהוא האוסר מוכח להפך שכתב וי"ס שכתוב בהם מעיין ואיתא להא ואיתא להא כמו שכתבתי לשונו לעיל ומשמע דאוסר גם המים שבבית:

ומ"ש הרא"ש בענין זה וגם המרדכי על פטירת משה רבינו ע"ה אי היה בשבת. בשו"ת שאלת יעבץ ח"א סי' ל"ג האריך הרבה בענין זה ועמ"ש הרב קרבן נתנאל:

דאי לא קתני. הרב אור חדש דקדק וז"ל פירש רשב"ם דתנא לא בא להורות במי שלא קיים דברי חכמים ויש לדקדק דאכתי הוה מצי להקשות בלתי עקירת דברי חכמים שיאמר קדושה ביום כגון שאין לו אלא כוס אחד דמניחו לקדוש היום דאית ביה תרתי כבוד היום וקדוש אלא ע"כ מוכח דאם לא קדש בלילה אינו מקדש ביום מיהו כיון דהך דינא דכבוד היום קודם לכבוד לילה לא קמה לן אלא מבריתא דלקמן פריך יותר מבריתא עצמה וכו' עכ"ל ויש לדחות תירוצו אמנם אין צורך לזה דמאי דמשני דאי לא קתני הוא תירוץ גם על מי שאין לו אלא כוס אחד דאינו מדבר התנא אלא בפשיטות ובאדם דלאו מידי חסריה ואין לו אלא כוס אחד הוא בכלל דאי לא קתני וכן הוא לשון רשב"ם דתנא לא בא להורות לנו דין אדם הפושע או שאירע לו מקרה ולא קיים דברי חכמים ודוק:

דף קו.

ביום מנין ת"ל זכור וכו' אסמכתא בעלמא הוא וכמשז"ל. והגאון בה"ג מייתי דרשות אחרות וכתב רבינו ישעיה הראשון מטראני בס' המכריע סי' ע"א דהנהו דרשות ליתנהו בשום דוכתא והגאון אמרן להסמיך דבר רז"ל:

אמר בורא פרי הגפן ואגיד ביה חזייה להוא סבא וכו' עמ"ש רשב"ם והר"ן ומה שכתבתי אני בעניי בקונטריס שם הגדולים חלק שני דף צ"ב בס"ד:

דף קז.

תוס' ד"ה סמוך למנחה תימא אמאי קרי ליה מנחה וכו' ובלקוטי רבינו בצלאל כ"י כתב משם גיליון. נ"ל דלכך נקרא מנחה לפי דבמנחה כתיב ונפש כי תקריב מנחה דמעלין עליו כאלו הקריב נפשו וכן יצחק שתקן מנחה נחשב לו כאלו אפרו צבור ע"ג המזבח:

דף קח.

אריב"ל נשים חייבות בד' כוסות וכו' פירש"י שלשה כנגד ג' כוסות שנאמרו בפ' וכוס פרעה בידי והרביעי ברכת מזון. והפליא להקשות עליו בס' שושנים לדוד חדא דבב"ר פ' פ"ח אמרו כנגד ד' כוסות שנאמרו גבי שר המשקים וחשיב ונתת כוס פרעה. ומה ראה לשנות רש"י לומר ג' דהתם וד' של בהמ"ז. ותו דאם האחרון א"צ קרא דבלא"ה הוא כוס של בהמ"ז א"כ ראשון נמי אין צריך דהוא של קידוש ועדיף טפי דבהמ"ז איכא מ"ד דאינה טעונה כוס ותו דכוס של בהמ"ז אינו הרביעי כי אם ג' ומשנה ערוכה היא דהרביעי גומר את ההלל. ועוד הקשה משם ב"ד דרש"י בריש פרקין פירש כנגד לשונות של ד' גאולות ותירץ לזה אבל קושיותיו הם קושיות עצומות ואסיק בצ"ע זהו תורף דבריו: **ומאי** דקשיתיה מ"ש רש"י ורביעי ברכת מזון דהוא ג' כבר זה שנים רבות שתמה עליו חד צורבא מרבנן דכונת רש"י פשוטה דרוצה לומר אחד מארבעה ולאו דוקא ד' והרצה קמן דבריו ואמינא ליה יישר דזהו כונת רש"י הכא בפשיטות. אמנם לקמן דף ק"ט סוף ע"ב גבי מ"ש כוס של ברכה מצטרף לטובה וכו' כתב רש"י כוס של בהמ"ז שהוא רביעי לרעה אין מצטרף וכו' כגון אם שתה שלש והוא רביעי עכ"ל וזה לכאורה אינו מיושב כל כד דהול"ל כמ"ש רשב"ם של בהמ"ז שהוא שלישי לרעה אינו מצטרף להשלים זוגות לסכנה אם שותה רביעי אחריו. ותו ק"ק על רשב"ם אשר נטה מפירוש מרן זקנו רש"י אמאי לא הגיה על דבריו ושתיק ליה:

אמנם נראה לישב כל הקושיות שהקשו הב"ד והשושנים לדוד ויתישב לשון רש"י דלקמן דף ק"ט היטב והוא דבירושלמי בפרקין אמרו ריב"ל אמר כנגד ד' כוסות של פרעה וכו' ונתת כוס פרעה בידו. והא הו"ל להקשות טפי להרב שושנים לדוד דרש"י קאי על ריב"ל וריב"ל חשיב ד' כוסות גבי שר המשקין כמבואר בירושלמי. ואם לא ראה הרב הנז' הירושלמי רק ראתה עינו ב"ר לחוד הו"ל להקשות תו על רש"י דהתם בב"ר ריב"ל אמר כנגד ד' כוסות של תרעלה וכו' ע"ש ואמאי רש"י במילתיה דריב"ל קאמר מאי דלא ס"ל: **אכן** בסוטה דף ט' אמרו אמר רבא ג' כוסות האמורות במצרים למה וכו' ופירש"י ג' כוסות האמורות בחלומו של שר המשקים. אלמא רבא לא חשיב אלא ג' כוסות דהתם

ולא חשיב ונתת כוס פרעה שהוא פתרון יוסף לחלום עצמו ולא יבא למנין אלא עיקר החלום. ומשו"ה רש"י נקט הכא ג' כוסות וד' של בהמ"ז דניחא ליה למנקט כסוגיית תלמודין דפ"ק דסוטה דאמר רבא ג' כוסות האמורות במצרים ובמתני' נקט טעמא רויחא כנגד ד' גאולות. והכא דקאי גבי ריב"ל והוא סבר בירושלמי כנגד כוסות פרעה נקט כשיטתיה דריב"ל דקאי ביה אלא דשינה דהם ג' כתלמודין ומסתבר טפי. ומ"ש ורביעי של בהמ"ז פשוט דרצונו א' מארבעה. ובדף ק"ט דקאי גבי רבא גופיה דאמר פ"ק דסוטה ג' כוסות האמורות במצרים נקט כוס של בהמ"ז שהוא רביעי כלומר דג' כוסות תקינו כנגד ג' כוסות דפרעה כדאמר רבא פ"ק דסוטה ועם של בהמ"ז הם ד' ויען דשל בהמ"ז נפרד מהמנין דבמצרים ליכא אלא ג' להכי אמר שהוא רביעי כלומר אינו ממנין הכוסות. ומ"ש כגון אם שתה ג' והוא רביעי כונתו דה"נ ג' כוסות הם עיקר התקנה כנגד כסי דמצרים ונלוה בהמ"ז לד'. אבל רשב"ם שלא פירש הכא גבי ריב"ל כנגד כוסות פרעה ועודנו עומד בטעמו שכתב בריש פרקין נגד ד' לשונות של גאולה להכי שינה מדברי רש"י שם דף ק"ט. דרש"י אזיל לפום מאי דפירש גבי ריב"ל כנגד ג' כוסות דפרעה וא' של ברכה ולפ"ז סירכיה נקיט הכא ומה גם דקיימינן על דברי רבא והוא סבר ג' כוסות מנינן במצרים כדאמרן:

וראיתי להרב יפה מראה שם בירושלמי שכתב וצ"ע דפ"ק דסוטה גרסינן ג' כוסות וי"ל דלא חשיב אלא מה שהזכיר שר המשקים וכו' והכי דייקי דברי רש"י שפי' ג' כוסות בחלומו של שר המשקים עכ"ל ודבריו מכוונים כמה דאמרן אלא דהרב לא זכר דברי רש"י דסוגיין שלא הביא אלא דברי רש"י דפ"ק דסוטה:

ומאי דקשיתיה על רש"י דאי מפקת כוס בהמ"ז אפיק נמי כסא דקדושא י"ל דכיון דקדוש נמי חייב להזכיר יצ"מ כדאמרינן לקמן דף קי"ז ע"ב אמר רב אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יצ"מ בקדוש היום כתיב הכא למען תזכור את יום וכתיב התם זכור את יום השבת לקדשו וזהו בקדוש שבת וכ"ש בקדוש חג המצו' וכבר כתב הגאון בה"ג דף י"ב דקדוש חג המצות נפיק מקרא למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים וכן קדושי דשבועות וסוכות מפיק להו מקרא וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים. וא"כ כסא דקדושא ליעול ולא ליפוק במנין ג' כסי דתקון נגד ג' כוסות דשר המשקים. משא"כ בבהמ"ז דאע"ג דמדכרינן יצ"מ אינו מן החיוב. ומיהו כתיבנא בעניותין במקום אחר [ולעיל בסמוך על דף ק"ו] דהני ילפותות דהגאון בה"ג וגם לימודי המכילתא אסמכתא נינהו. ולפ"ז י"ל דאפיק כוס של ברכה משום דבהמ"ז דאוריתא מעת שניתנה תורה עד שלא נתקנו ד' כוסות. אמנם קדוש י"ט הוי דרבנן כמ"ש הה"מ פכ"ט דשבת בפשיטות. ועמ"ש לקמן סוף דף ק"ט בס"ד:

דף קח:

שאף הן היו באותו הנס. במ"ש התוספות על זה כתבתי בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח סימן תע"ג אות ט"ו בס"ד:

דף קט:

היכי מתקני רבנן מידי דאתי לידי סכנה והתניא לא יאכל אדם תרי וכו' הקשה גדול א' בשו"ת חוות יאיר סי' כ"ה דמאי פריך הא אמרו בסמוך דף ק"י ע"א אמר עולא עשרה אין בו משום זוגות עולא לטעמיה דאמר עשרה כוסות תקנו חכמים בבית האבל ואי ס"ד בעשרה איכא משום זוגות היכי קיימי רבנן ומתקני מילתא דאית בה סכנה א"כ ה"נ נימא ד' כוסות אין בהם משום זוגות דאי ס"ד דיש בהן היכי מתקני רבנן מילתא דאית בה סכנתא. והרב המחבר בסי' כ"ו השיב בזה רק דבצד מה יש לגמגם איזה דבר בסגנון דבריו כאשר יראה המעיין בצדק:

אמנם נראה דבר פשוט דלק"מ דהש"ס קים ליה דבד' איכא משום זוגות וכדמוכח מהבריתא דמייתי הש"ס בסמוך שותה כפלים דמו בראשו ומייתי לה בלשון תנו רבנן דידוע משז"ל דכי קביעה בש"ס בריתא בלשון ת"ר היתה שוגר"ת ומשוגר"ת לפום רבנן ותלמידיהון. והא ודאי מבריתא זו מוכח דבד' איכא משום זוגי דהא קתני שותה כפלים שהם זוגות אלא דלא חש תנא דבריתא שנכניס גם עשרה דסמיך אמתניתא דעשרה כוסות תקון באבל. וגם בפירוש קאמרי רבה ורב יוסף דבארבעה איכא משום זוגות. ואע"ג דאביי ורבא קאמרי לקמן וישמרך לטובה מצטרף לרעה אינו מצטרף ורבא עביד עובדא ואפקינהו לרבנן בארבעה. הדבר מבואר דבדורות האמוראים היה מתמעט סכנת זוגות וכל אחד לפי דורו דיבר. וכמ"ש רשב"ם לקמן וז"ל רבה ורב יוסף כמו שהיו הדורות זה אחר זה היו מקלין בזוגות ופוחתין עכ"ל אלמא נשתנו הדברים שנו"ת דור ודור. אבל בימי התנאים ואמוראי קמאי היתה סכנת זוגות בתוקף ומשום הכי שאלו בראש על התנאים דתקון ד' כוסות דאז ודאי היה סכנה בארבעה וכמו שאמר יוסף שידא לרב פפא בארבעה מזקינן. וא"כ יפה שאלו היכי מתקני רבנן ומשנו כל הני שינויי:

ובהכי ניחא דרבא משני הכא כוס של ברכה מצטרף לטובה וכו' אלמא אי לאו דברכה איכא למיחש לזוגות. ומר ניהו אפקינהו לרבנן בארבעה. וכבר רשב"ם נרגש מזה ותירץ דמשום כשפים איכא אף לרבנן. וזה דוחק דהכא פריך מבריתא דלא ישתה תרי דהיינו משום סכנת זוגות וכבר הרב חוות יאיר יישב בכלל דבריו ע"ש. אמנם על פי האמור ניחא דבימי התנאים היו חוששין הרבה לזוגות וגם בימי האמוראים ראשונים אלא

דאח"ך בימי האמוראים אחרונים דור ודור היו מקלין ופוחתין כמבואר בש"ס. ומשום הכי תריץ רבא על דורות ראשונים:

האמנם יש להעיר דהרי רב פפא בדורות אחרוני האמוראים וא"ל יוסף שידא דבד' הם מזיקין ואיך רבא אפקינהו לרבנן בארבעה משום דסבר וישמרך לטובה מצטרף וכו':

ואפשר דהאמוראים ידעו דכל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה. וגם ידעו דבד' לא קטלי אלא מזקי והיינו במזיד ולא בשוגג. ומשום הכי עשו המצאה לקבוע בלב ההמון שלא יקפידו ובתחילה רב חסדא ורבה בר רב הונא דרוש בפרקא או אמרי בפרסום במדרשם שלום לטובה מצטרף לקבוע בלב דבח' ליכא זוגי ואהנו דהכי הוה דכלם לא הקפידו בח' ועלתה להם. ואחריהם נתחכמו רבנן דאתו בתרייהו בכל דור לפחות שיתא או ד' בטענה לקבוע בלב ישראל דלא יקפידו והכי הוה דלא מתזקו. ומ"ש יוסף שידא לרב פפא הוא אי קפדי ובמזיד. ומ"ש לקמן בש"ס במערבא לא קפדי אזוגי. נראה דהיה בדורות האמוראים האחרונים. אבל בדור תנאים הוו קפדי בכל מקום דתנאי דבריתא הזהירו על זה וסתמן של תנאים ור' חייא ור' הושעיא ור' נחמיה שחיברו הבריתות והתוספתות היו בא"י. וכן האמוראים הראשונים בימיהם הוו קפדי בכלהו אתרי. ובהכי רווחא כלה סוגיין כמבואר:

ואשא עיני וארא להרב בתי כהונה בח"ב דף א' מחלק בית אבות שכתב איכא למימר דפשיטא ליה דבד' יש בהן משום זוגות ומיהו בעשרה נסתפקו והכריח עולא וכו' והאריך לאסבורי ספיקייהו בעשרה ולחלק יצא בין ד' לעשרה וסיים דבששה נמי אין להקפיד ע"ש באורך וברוחב. והנה מה שישב לקושית הרב חוות יאיר דאיכא למימר דפשיטא ליה בד' וכו' היינו כמ"ש בעניותנו אלא דהרב אמרה בלשון איכא למימר והדבר פשוט כמו דהוכחנו מבריתא ומהש"ס וממאי דאמרה השד לרב פפא כמדובר. ומה שהרב שנה ושילש לומר דנסתפקו בעשרה הוא אשגרת לישן להרחיב הדברים שיהיו שמחים ובאים. אבל מאי דפשיטא ליה דלעולא ששה לית בהו משום זוגות לא נהירא דכלה סוגיא משמע דהאמוראים כל חד בציר תרי דעולא בציר עשרה ורב חסדא (ורבא) [ורבה] בר רב הונא בצרי תמניא ורבה ורב יוסף בצרי שיתא ואביי ורבא בצרי ארבעה ולעולא מח' ולמטה אית בהו משום זוגי בח' ובששה ובד' כמבואר:

אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מן המזיקין כתב הרב עיון יעקב פי' לפי דבאותו הלילה כיום יאיר כדכתי' ויאר את הלילה ודוקא בלילה החשך יש רשות למזיקין ולא ביום שאין רשות להזיק עכ"ל ועמו הסליחה דקרא דכתיב ויאר את הלילה נאמר פ' בשלח בליל ז' של פסח שעמוד האש האיר לישראל

משא"כ בליל פסח שהיו בבתיהם ספונים:

אמנם דבר ה' בפיהו אמת דאמרו בזהר פ' בא דף ל"ח ע"א על ליל פסח דהוה נהיר ליליא כיומא בתקופת תמוז וחמא כל עמא דינוי דקב"ה הה"ד ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה ע"ש והמפרשים פירשו דנפקא מקרא דכתיב ליל שמורים הוא לה' הוא הלילה הזה לה' ואמרו רז"ל דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה דכתיב ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה א"כ איך הכתוב כאן מיחס הלילה לה' ומוכרח שהיתה מאירה אותה הלילה והיינו דקאמר רנב"י אמר קרא ליל שמורים הוא לה' ומדכתיב ה' גבי לילה ש"מ שהיתה מאירה כיום וא"כ אין כאן מזיקין דלא שכיחי אלא בלילה ולא ביום וכתיב שמורים לכל בני ישראל לדורותם ואהני שכל לילי פסחים אין כאן מזיקין מעין דוגמא לליל פסח ביצ"מ. ויתקרב קצת הענין עד"ה דבליל פסח שביצ"מ האיר ממזר"ח אור גדול גדלות שני בכל בחינותיו ואיבד ושיבר לכל המזיקין וסט"א כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל דהיה פלא שלא כדרך. וכן הוא בכל ליל התקדש חג הפסח כידוע ולכן משומר ובא מן המזיקין:

רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה. וא"ת אמאי לא קאמר כוס של קדוש מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה וטפי הו"ל למנקט כוס קדוש אי משום דקדים ואי משום דלכ"ע קדוש בעי כוס משא"כ ברכת המזון דאיכא מ"ד דאינה טעונה כוס. וי"ל דכוס קדוש עיקרו לזכור יצ"מ כמ"ש לקמן דף קי"ז ומשו"ה נקט כוס של ברכה שאינו מתיחס לענין יצ"מ. ועי"ל דקדוש די"ט דרבנן כידוע ומשו"ה נקט כוס של בהמ"ז דברכת המזון דאוריתא ואלים כסיה להצטרף לטובה ולא לרעה. ואע"ג דנשים איבעיא לן פ"ג דברכות אי חייבות בבהמ"ז דאוריתא והכא נשים חייבות בד' כוסות מ"מ בהמ"ז אלים טפי דלאנשים הוי מן התורה ומשו"ה גם לאשה חשובה מהני כוס של ברכה הן שלא להצטרף לרעה הן להצטרף לטובה ולקמן אמרו בדף ק"י ע"ב דאשה חשובה חיישינן לזוגו' ותו דהטעם שאמרו דאשה דעלמא אין בה משום זוגות היינו דלא קביעא למשתי והו"ל כארח אבל הכא כיון דחייבות אפילו בסתם אשה היא קובעת לשתות ד' כוסות. ועי"ל דרבא אזיל לטעמיה דאמר לקמן וישמרך לטובה הוא מצטרף וכו' וכן האמוראים דקמיה אמרי כיוצא בזה דמנין פסוקי ברכת כהנים מצטרפי לטובה אלמא מידי דברכות אהני להצטרף לטובה ומשו"ה השתא דקאי לתת טעם לתקנת חכמים בדורות הראשונים דהוו זוגות סכנתא כמש"ל נקיט נמי כוס של ברכה:

והרב עיון יעקב פירש מצטרף לטובה לצאת ידי ד' כוסות ולא נהירא והעיקר כפירש"י ורשב"ם ויגיד עליו רעו כולא שמעתא דלקמן דאמרי אמוראי מצטרף לטובה וכו' והתם

ודאי כפי' רש"י ורשב"ם. ותו מה שייך לשון מצטרף הרי מעיקרא כי תקון ד' כוסות הכי תקון דכוס ג' כוס ברכה מכללם:

רבינא אמר ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא. אפשר לדקדק הלשון ולתת טעם דכל חדא מצוה באפי נפשה. בהקדים מה שפירשו המפרשים בד' לשונות של גאולה דכתיב והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי וכו' ולקחתי וכו' דלמאי כתיבי בד' זימני ולשונות שונים ותיסגי בחד. אלא שארבעה פרקים היו דמשפט המצריים י"ב חדש ובניסן הקודם התחילו לבא המכות עליהם ובודאי דממכת הדם ואילך הקלו העבודה ותוקף השעבוד מישראל כי היו עסוקים וטרודים באבלם אשר הוכו במכות נמרצות. ואח"ך בתשרי בטלה העבודה לגמרי כמ"ש פ"ק דר"ה. ובניסן נגאלו. אך עדין אפשר היה לאיזה מלך ללילחם בנו ולשעבדנו וה' חפץ למען צדקו לקחנו לעבדיו ועמו וזו היתה הגאולה שלימה כי שמעו עמים ירגזון. וזש"ה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים היינו תוקף השעבוד שבהתחלת המכות אכן סר מר מרירות תוקף השעבוד. ואח"ך והצלתי אתכם מעבודתם אף עבודה כל שהיא והיינו בתשרי כאמור. ואח"ך וגאלתי וכו' בניסן ולקחתי אתכם לי לעם וכו' בסיון בנתינת התורה עכ"ד המפרשים. ואמור רבנן דד' כוסות נגד ד' לשונות של גאולה. והיינו דאמר רבינא ד' כסי תקינו רבנן דרך חירות כלומר כמו שהיה הדרך לינצל מעט מעט בארבעה פרקים בניסן ותשרי וניסן וסיון וזהו דרך חירות כפי הדרך שהיה החירות בזמנים מתחלפים וא"כ כל חד מצוה באפי נפשיה זכר להההוא פרקא כי כל כוס רומז לפרק אחד והדין נותן כי כל אחד נדרש לעצמו:

ואחר זמן רב ראיתי לקוטי רב בצלאל כ"י לפסחים וכתוב שם ענין ד' גאולות קרוב למ"ש בשם המפרשים בשם בעל המכתם תוספת להרי"ף שהוא רב קדמון ויען יש לחבב דברי הראשונים ולהיות דובב שפתי ישנים אמרתי להעתיק דבריו ויש בהם חידוש וז"ל ד' כוסות תקנו חכמים לעשות בליל זה ולשמוח בהן כנגד ד' לשוני גאולה וכו' שעל כל א' לעצמו יש להרבות שבח והודאה למקו' הראשון והוצאתי וכו' שבתחי' לרוב סבל העבודה והפרך הגדול היה מספיק שיקל לנו ויוציאנו מתחת העול ההוא אפילו היינו נשארים בארץ ההיא תחת ממשלתו הרי גאולה א' של והוצאתי והוא יתברך הוסיף והוציאנו ושחררנו מכל עבודתו וממשלתו וזוהי גאולה שניה של והצלתי ואלו הוציאנו מתחת ממשלתם ולא דכאם ולא הממם היה מספיק והוא יתברך הכה אותם בשפטים גדולים וזהו גאולה ג' וגאלתי ואלו הוציאנו כך ולא קרבנו לו לעם היה די אבל הוא יתברך הוסיף ולקחנו לעם סגולה ונתן לנו תורתו וזו גאולה גדולה מכלן שזו גאולת

הנפש והשאר לגופות ועז"א ולקחתי וכו' ורז"ל מסדרי ההגדה הרחיבו ענין זה באו' אלו לא עשה כך וכו' והוסיפו עוד לפרט הענינים והם דברים פשוטים חוץ ממ"ש אלו קרבנו לפני ה"ס ולא נתן לנו את התורה דיינו שיש לשאול מה הועילה קריבת ה"ס אלו לא נתן התורה ואפשר שרצו בזה כפי מ"ש בעל המלמד כי אין ספק שבאותם ימי הפרשה נמסרו להם סודות וענינים נפלאים שהיו מועילים מאד ליחידי סגולה אך פרטי התורה והמצות היה צד שוה בהם מועיל לכל ומשלים את הכל והיא היתה חיבה יתירה וטובה כללית ובה נראית האהבה התמה לכלם יחד עכ"ל: [ועפ"י דברי רבינו בעל המכתם אני בעניי כתבתי בדרושים ופירשתי איזה ענינים בס"ד]:

דף קי.

אמר עולא עשרה כוסות וכו' פירש רשב"ם וכ"ש טפי והכי מוכח בהדיא פ"ק דכתובות דף ח' ע"ב דאמרו עשרה כוסות תקנו בבית האבל וכו' הוסיפו עליהם ארבע וכו' ע"ש: **היכי קיימי רבנן ותקינו מילתא דאתיא לידי סכנה**. כי האי לישנא קאמר לעיל דף ק"ט היכי מתקני רבנן מילתא דאתי לידי סכנה. ולכאורה הוה מצי למימר הכא והתם דהא חזינן דשתו ולא מתזקי לא בד' כוסות ולא בעשרה דאבל. אמנם י"ל דלא קאמר הכי דמצינן למימר דודאי השתא דתקון רבנן ד' ועשרה העושה מצות חכמים שומר מצוה לא ידע דבר רע ומ"ה לא קאמר דחזינן דלא מתזקי. אבל קאמר דהיכי מתקני רבנן אעיקרא דדינא רבנן לכתחילה לא הו"ל למסמך אניסא והיכי מתקני מילתא דאתיא לידי סכנה:

דף קיא.

אמר רב פפא נפתח באל וכו' רש"י ורשב"ם פירשו פ' אל מוציאם וכו' והתוספות כתבו משם רבינו חננאל שיאמר סגנון תפלה המתחלת באל וכו' ונהירנא שראיתי בזהר דקאמר בהדיא כפירש"י ורשב"ם והוא בז"ח מדרש רות דף ל"ה ע"ד דפוס ויניציא:

דף קיא:

ואזיל רב פפא מימיניה עמ"ש התוספות ומאי דכתיבנא בעניותין בס' הקטן ברכי יוסף י"ד סי' רמ"ב אות כ"ג:

מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שכיחי מכאן ואילך ספק. במדרש איכה אמרו דשולט מי"ז בתמוז עד ט' באב וכבר העיר על זה הרב מהר"ש יפה בביאורו בס' יפה ענף:

איסרא דעניותא נבל שמיה. אפשר לומר דרך צחות במ"ש בגיטין פ' הנזיקין מלה ממון חסר ואמרי ליה חסד ומי שהוא נבל הקומ"ץ רבה נכסיו מתמוטטין ושולט עליו השר של עניות ששמו נבל כשמו אשר הוא כילי וקורין לו נבל:

דף קיב.

ואפי' מן התמחוי פשיטא לא נצרכא אלא אפילו לר' עקיבא דאמר עשה שבתך חול וכו'. לפי מ"ש התוספות לעיל דף צ"ט במשנתנו דהא דתנן ואפילו מן התמחוי היינו שלא ימנע לקבל כדי לקיים ד' כוסות ע"ש ולפי מה שפירש הרב באר שבע בסופו בריש קונטרס באר מים חיים דר' עקיבא הכי קאמר מי שיש לו שתי סעודות דלא יטול מן התמחוי בהא קאמר ר' עקיבא עשה שבתך חול שאוכל שתי סעודות ולא יקח מן התמחוי סעודה ג' עש"ב לפי זה רווחא טובא סוגיין דפריך דפשיטא שיקח מן התמחוי לקיים מצות ד' כוסות לקיים מצות חכמים ומשני דכיון דר"ע אמר דלא יקיים סעודה ג' כדי שלא יטול מן התמחוי הוה ס"ד דה"ה דלא יקיים ד' כוסות כדי שלא יקח מן התמחוי קמ"ל. ועמ"ש הטור בא"ח סוף סי' תע"ב ועמ"ש בסי' רמ"ב ובמ"ש הרב ב"ש שם בקונטרס באר מים חיים ודו"ק:

ת"ר. ז' דברים צוה ר' עקיבא את ר' יהושע בנו פי' רשב"ם דהוא ר' יהושע בן קרחה וכן פירש רש"י בבכורות דף נ"ח ע"א אבל התוספות הכא ובשבת דף ק"ן דחו זה והקשו קושיות חזקות על זה. ובס' סדר הדורות דף קי"א האריך מאד ונתעצם וטרח לישב קושיות התוספות עש"ב. וראיתי בשער הגלגולים שסידר מהר"ש ויטאל בנו של הרב הקדוש מהרח"ו וצ"ל שהעתיקו מכ"י בהקדמה ל"ו קרוב לסופו שכתב וז"ל גם אמר לי מורי ז"ל כי הוא ראה בעיניו את ר' יהושע בן קרחה ואת ר' יהושע בנו של ר"ע ואינם איש אחד הפך מ"ש רש"י ז"ל פ"ק דשבועות בסוגי' בהרת ששניהם אחד עכ"ל:

דף קיב:

ואיכא דאמרי ארמית ממש ומשום מעשה דרב פפא. בפ"ק דברכות דף ח' ע"ב כתבתי אני בעניי דמקשים דסוגיא דהתם הפך מה שפירשו רש"י ורשב"ם כאן וכתבתי דמדברי רש"י התם מוכח דגריס כגירסת הש"ס שם. ועתה נראה בעיני פשוט דנסחת הש"ס בברכות שלפני רש"י היתה סתם משום מעשה דרב פפא ותו לא כדאמרי' הכא ובא לפרש המעשה דאי לאו הכי אלא גריס כנסחתין לשון רש"י שכתב שם מעשה דר"ף שאמרה לו שב וכו' שפת יתר הוא אלא מוכח דלא גריס לה ותנתק ותמוש הקושי' הנז'.

ולשון רש"י שכתב היתה רוצה להעליל וכו' אפשר דנקט כי האי לישנא משום דברח ר"פ וניצול ממנה שהיתה רוצה להעליל לפני שופטיהם והיתה סכנה לר"פ אבל בברחו ניצול. הגם הלום ראיתי בסדר הדורות דף קמ"ב ע"ב שהרב ז"ל הקשה הקושיא. וכתב דאולי ב' מעשיות היו אבל מ"ש בברכות מכאן אמרו קשיתיה דמעובדא קמא אתמר ע"ש. ותו יקשה על זה דהש"ס הו"ל לאתויי עובדא קמא דהיה ר"פ מסוכן והוצרך לברוח: **ואע"ג** דבסוגיין אמרינן דרבינו הקדוש ציוה אל תשב על מטת ארמית. ישב רב פפא לפי דברי רש"י ורשב"ם ולא חש לצואת רבינו הקדוש לבניו. אי בעית אימא דסבר דהויא חששא רחוקה ורבינו ציוה לבניו להתרחק אף מחששא רחוקה. ואי בעית אימא דהוה מפרש על מטת ארמית בלי ק"ש או גיורת וכי איתרע ביה מילתא אסרו חכמים לישב על מטת ארמית ממש ופירשו צואת רבינו הקדוש הכי והיינו דאמרינן פ"ק דברכות לפי נסחתינו מכאן אמרו חכמים אסור לישב וכו' דהגם דמזמן רבינו הקדוש חש לה וציוה לבניו מ"מ לא היה מבורר א"נ זהירות בעלמא הוה אבל השתא אמרו אסור לישב וכו' אחר זמן רב ראיתי בס' הערוך ערך ארם שכתב כדברי רש"י ורשב"ם דסוגיין. הגם הלום ראיתי למהר"ם די לונזאנו במעריך ערך ארם שהביא דברי הערוך וכתב עליו זה תימה גדול דאדרבא להפך אמרו פ"ק דברכות דר"פ נשמר ונזהר ולא רצה לישב עכ"ל וק"ק עליו דלא זכר דרש"י ורשב"ם כתבו כדברי הערוך והו"ל לתמוה עליהם:

[**בש"ס בלילי שבתות מפני שאגרת וכו'** מצאתי בספר מאיר תהלות להרב מהר"ר מאיר ערמה בנו של הרב העקידה והובאו שם במזמור צ"א דברי הרב מהר"י טאייטאצק שכתב משם המקובלים וז"ל בקצור ותקח לו אמו אשה מארץ מצרים בת מכשף וגרשה ישמעאל במצות אביו והיתה מעוברת וילדה מחלת והאם והבת נשתתפו ורוח אחד נמשך אצל מחלת ונתעברה וילדה בת וקראת אגרת על שם הרוח ואח"ך יצאה מחלת מהמדבר והיתה אשת עשו ובתה נשארה במדבר עכ"ל ועוד האריך ע"ש והרב מהרש"א בח"א כתב תלה אותה באמה אולי שזו מחלת בת ישמעאל אשת עשו שהולידה רוחות וכו' ועל זה נאמר ותהיין מורת רוח וכו' עכ"ל וכיון הרב אל האמת כמ"ש מהר"י טאייטצק וכבר נודע גדולתו בתורה וחסידותו והיה לו מגיד. ובזה נודע מה שרמז הכתוב על נשיו לו לאשה כלומר ראויה לו לפי מעשיו שהיה מקור הסט"א ולקח כל המח"לה אשר שם במצרי"ם]:

דף קיג.

כל מידי זבין ותתחרט וכו' נראה דרב אזיל לטעמיה דסבר דנושא ונותן בדברים אין בו משום מחוסרי אמנה כמבואר פ' הזהב (בבא מציעא דף מ"ט) וכן הורה רב לרב כהנא דאייקר כתנא ע"ש ורשב"ם כתב אם יוקיר יכול אתה להתחרט וכו' ע"ש וכפ"ז לדעת הרז"ה בס' המאור דבנשתנה השער אפילו לר' יוחנן מותר לחזור ורב לרב כהנא הורה ליה ככ"ע גם הכא לבנו סבר רשב"ם דהורה לו ככ"ע דכשהשער אוקיר יכול לחזור:

אמר רב פפא אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי. בפ"ג דהוריות א"ל רבא לר"פ ולרב הונא בריה דרב יהושע איעתרתו פורתא א"ל אין דזבנינן קטינא דארעא ואחר זה נתעשר ר"פ הרבה ושעתא קיימא ליה טפי מר"ה בריה דרב יהושע כדאמרינן לעיל דף קי"א דהוה אזיל אביי רב פפא מימיניה ור"ה בריה דרב יהושע משמאליה וחזא קטב מרירי דקאתי לאפיה דשמאליה ואהדריה לרב פפא משמאליה משום דשעתא קיימא ליה. ותלה רב פפא עושרו לפי דנסיב כהנתא כמ"ש לעיל דף מ"ט. ואע"ג דכמה נשאו כהנות ולא נתעשרו היינו משום דרב פפא ברעותא דלבא קבע בדעתו שהיה לו מעלה ויתרון לידבק בזרעו של אהרן ומשו"ה נתעשר. ומענותנותו שלא להראות דכונתו הטובה והשלימה גרמא ליה שנתעשר. ואחרים שלא נתעשרו אף דנשאו כהנות לא היה לבבם שלם דיתרון הוא להם לישא כהנת. ונמצא דבזה ניכר מעלתו וחסרון אחרים אמר נמי אי לאו דרמאי שכרא לא איעתרי להראות דהא והא גרמא ליה. אמנם העיקר היה דנסיב כהנתא לשם שמים בלב טהור לידבק בזרעו של אהרן וזכות זה גרם לו להתעשר ונתן בלבו למירמי שכרא הנה שכרו בא בשכר"ו ודוק:

דף קיג:

לאו כגון מר אלא כגון רב חנינא ורב הושעי' וכו' יש להרגיש מנ"ל דלאו כגון רב ספרא והא סתמא קאמר רווק הדר בכרך ואינו חוטא. ואפשר דרבא משמע ליה דמדתני הני תלתא בהדי הדדי אמרינן דכי היכי דעני המחזיר אבידה ועשיר המעשר בצנעא הוא על ידי מעשה גם רווק הוא על ידי מעשה כגון רב חנינא ורב הושעיא וכו' והני תלתא דקיימי כי הדדי רוח אחד להם:

ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו וסימן לדבר ויעלצו בך אוהבי שמ"ך ר"ת שכרות מדות כעס דזהירים בזה לאהבת ה' וכביכול אוהבן:

ת"ר שלשה חייהם אינם חיים הרחמנים והרתחנין ואניני הדעת ואמר רב יוסף כלהו איתנהו בי הפשוט בזה דרב יוסף היה מצטער דמלבד דהיה מאור עינים דחשוב כמת עוד לו שלשה המה דכל א' חייו אינם חיים. אמנם אפשר במ"ש הרב משכנות יעקב דף קע"ח דמערכת תולדות האדם ושרטוטיו יורו על מדות רעות כניאוף וגזל וכיוצא אבל יש כח לבעל שכל להתגבר על יצרו ולעשות הפך מערכ' תולדתו והביא מעשה שהיה בשני פלוסופים ופירש משם הראשונים בזה פ' הכרת פניהם ענתה בם וחטאתם כסדום הגידו לא כחדו הכונה הכרת פניהם שרטוטיהם וצורתם היו מעידים על חטאתם כסדום וכי תימא דהיו מתגברים על יצרם לז"א לא כחדו לצורת' רק עשו כמו שמורה צורתם עש"ב והיינו דאתא רב יוסף ללמד דעת דהגם דהאדם טבעו לא' מהם וכיוצא יש בידו להתגבר על יצרו ולעשות הפך טבעו ולז"א כלהו איתנהו בי ואם בא' חייו אינם חיים ק"ו לג' אמנם יש בי כח לעשות הפך טבעי. א"נ אפשר דהקפידא היא באחת מהן אבל אם יהיו בו שלשתן מבטלות זו את זו ולהכי אמר רב יוסף כלהו איתנהו בי ודין הניין במעמד שלשתן ודוק:

דף קטז.

וכאן הבן שואל. פירש"י כאן במזיגת כוס שני הבן שואל את אביו מה נשתנה. עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה. ראיתי להרב אחאי בדרך המלך דף יו"ד ע"ד שכתב על רש"י ורשב"ם וקשה טובא דאם השנוי הזה הביאו לידי השאלות ששאל מה נשתנה הלילה הזה וכו' אם כן אמאי לא שאל תחילה וראש השאלה הלזו והלך לו לשאול שאלות אחרות עכ"ל ולי ההדיוט לק"מ דכונת רש"י ורשב"ם דשואל מה נשתנה. וזמן השאלה עתה שמזגו כוס שני כלומר דשואל מה נשתנה השנוי שם במשנה עצמה וזמן השאלה עתה במזיגת כוס שני דהכי תקון רבנן. ולא היתה כונת רש"י ורשב"ם דשואל מה נשתנה על מזיגת הכוס גופה. ועמ"ש הרב קול הרמ"ז ומשם באר"ה:

מאי בגנות רב אמר מתחילה וכו' עמ"ש אני בעניי בקונטריס זרוע ימין בס"ד:

א"ל ר"נ לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא וכו' הרב הגדול מהר"י דוד זלה"ה פירש דדרו היה אוכל הרבה וכדאמר ר"נ עבדא דנהום כריסיה לא שוה א"כ אי ר"נ אמר ליה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות מאי בעי למימר ליה. דרו יאמר הלך ילך ובכה דבבית רבו לחמו ניתן כפי אכלו ובצאתו לא ימצא די מחסורו להכי הוצרך לומר לו ויהיב ליה כספא ודהבא ואז אמר בעי לאודויי ולשבוחי עכ"ד. אך קצת יש להרגיש דהקב"ה טרם צאת ישראל נתן להם כסף וזהב של מצרים

ששאלו מהם והול"ל עבדא דיהיב ליה כספא ודהבא ומפיק ליה לחירותא. ויש לומר דיעין מה שקנה עבד קנה רבו יצדק יותר לומר מפיק לחירותא ויהיב ליה כספא ודהבא דכיון דהוא משוחרר הוא שלו. א"נ אפשר על פי משל מרז"ל שכתבנו בעניותנו בשמחת הרגל בפי' ההגדה דף ע"ד כי יש להסתפק אם כל מה שעשה קב"ה לפרעה ולמצרים הוא מאהבת ישראל עמו או דילמא מפני שפרעה הרשע אמר מי ה' וארז"ל שלא שלח לו דורון וכיוצא והמבחן אם בצאת ישראל ממצרים יונחו וילכו לעצמן נתגלה כי הכל היה לכבודו יתברך אשר פרעה הרבה אשמה. ואם ה' סביב לעמו ומטיב להם בגוים נשמע שהכל לאהבת ישראל. וז"ש עבדא דמפיק ליה מריה לחירותא וגם אחרי צאתו יהיב ליה כספא ודהבא ומטיב לו דזה מורה דכל מה שטרח בשבילו והשיב בעי לאודויי על היציאה ולשבוחי על שמטיב אח"ך עמו:

דף קטז:

פסח מצה ומרור וכו' מצה על שום וכו' בכל דור ודור וכו' עמ"ש בעניותי בקונט' שמחת הרגל ובס' הקטן דברים אחדים דף קט"ו קי"ז קמ"ט בס"ד:

דף קיז.

גדול שבכלן הלליה שכולל שם ושבח בבת אחת. אפשר כי הלליה אותיות הלל גי' אדני ואות ו' הוא יחוד קבה"ו. ואותיות י"ה הם מוחין דאו"א וזהו שכולל שם רמז לשכינה כנודע ושבח ליחדה עם דודה בהמשכת המוחין והחסדים. ואח"ך ראיתי לגורי האר"י זצ"ל קצת מזה:

לדוד מזמור מלמד ששרתה עליו שכינה וכו' מזמור לדוד מלמד שאמר שירה וכו' ובזהר הקדוש ח"א דף ט"ל ע"ב ודף ס"ז ע"א וח"ב דף ק"ם ודף ק"ע ע"א אמרו דמזמור לדוד שכינתא שרתה עליו בקדמיתא ע"ש וזה נעלם מהגאון מהר"ר יעבץ זלה"ה דאשתפוך חמימי על מאן דאמר דמזמור לדוד שרתה עליו שכינה והפליא להתמרמר על זה:

אל תקרי מור עובר אלא מר עובר. יש גורסין אל תקרי מר עובר אלא מר בוער. ונראית גירסא נכונה כמ"ש ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה:

דף קיז:

ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד. הרב מהר"י פינטו תמה דאין אומרים אלא מגן אברהם ועתה דכתיב כשם הגדולים משמע דאמרינן אלהי דוד כדאמרינן אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ועיין מה שישב שהוא דחוק.

והרב מופת הדור מהרח"א בס' מקראי קדש הביא משם הרב תאוה לעינים דלא ראה הכתוב כה אמר ה' אלהי דוד ע"ש ולק"מ כמ"ש הרב עצמו בישרש יעקב דף ע"ה והוא אמת בכונת הרי"ף. אך יש להרגיש על הרי"ף ועל הרב מהרח"א דלא זכרו דרשב"ם נתקשה בזה ותירץ קרוב לדרך מהרח"א ע"ש ואין לפני ס' ת"ל. ולי ההדיוט אפשר לישב כפשוטו דשפיר קאמר כשם הגדולים דאמרינן בברכה מעין שבע מגן אבות בדברו הרי דקאמר מגן על הגדולים וזהו כשם הגדולים שאומרים מגן אבות כך יאמרו מגן דוד. ובדרך הרי"ף מלבד שהוא דחוק כאמור עוד יש להרגיש דתלי זיניה במאי דכתיב שם גדול כשם הגדולים דר"ל שם כשם גדול מהגדולים שהוא אברהם והרי בדברי הימים נאמר ועשיתי לך שם כשם הגדולים. ולדידיה דסליק ונחית במ"ש שם גדול הול"ל בדברי הימים גם כן שם גדול דזהו עיקרו ותוקפו של דבר ואמאי כתיב שם כשם הגדולים ואיננו גדול ודוק:

דף קיח.

כנגד עשרים ששה דורות וכו' הרב החסיד מהר"ר אליעזר נחמן פואה זלה"ה הפליא עצה לפרש כל פסוק איך מתיחס לדור א' מהכ"ו דורות בספר מדרש בחידוש פי' ההגדה ע"ש ויאורו עיניך:

הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו וכו' הפשט נראה שגובה מהיתר לצרכו כל א' לפי בחינתו וגם היתום לגבי דידיה שהוא מחוסר כל גם ביצתו יותרת היא דסגי ליה בלחם וירק כי היתומים אוכלי לחם העשבי"ם. ולפ"ז אפשר לומר במה שפירש הרב החסיד מהר"ר יעקב אשכנזי משנת פ"ג דאבות ר"א איש ברתותא אומר תן לו משלו וכו' דמה שצריך למזונותיו הוא שלו דכתיב נותן לחם לכל בשר. ואת כל העודף על צרכו הוא של הקב"ה וע"ז אמר תן לו משלו פי' מדבר שהוא יותר על צרכך דלפי האמת אתה ושלך הנצרך לך שלו וכו' עכ"ד א"כ זו טובה גדולה שהקב"ה גובה חובתו במה שהוא יתר על צרכו שנקרא של הקב"ה דאין שור נצרך לעשיר ושה לעני וביצה ליתום ותרנגולת לאלמנה דכל חד מהני ברב הימים מתפרנס בלתו וא"כ אינו מוכרח ונקרא של הקב"ה ומזה גובה חובתו מחלקו של הקב"ה וז"ש גובה חובתו בטובתו ר"ל מהיתר על צרכו שהוא טובה לו ואינו צריך למזונותיו והוא חלק ה' שהטיב לו:

כל המבזה את המועדות וכו' עמ"ש בקונטריס שמחת הרגל רות דף מ"ט ועתה ראיתי בלקוטי רב בצלאל כ"י משם הרב המאירי שכתב וז"ל כלומר המבזה את המועדות ודאי

כופר בסיבתם ונמצא שכופר במופתים ובנמשך אחריהם וזהו עיקר עכ"ל וע"ש בשמחת הרגל:

להשליכו לכלבים אפשר במ"ש המקובלים דהמספר לשון הרע מגביר קליפת הכלבים שנקרא חצי"ר ואח"ך יתגלגל בכלב. וכיון שכן הן בעודנו חי ראוי להשליכו לכלבים דשולטת עליו קליפת הכלבים ומתגלגל בכלב ועוד הארכתי בזה בעניותי במקומו:

אמר גבריאל וכו' ארד ואצטנן וכו' כך היא נסחת הש"ס דקמן. ויש להרגיש מה הלשון ואצטנן ואצנן הו"ל למימר ותו דכך אמר שר הברד כדלקמן. ותו למה גבריאל שינה דבריו דהכא קאמר ארד ואצטנן ואציל הצדיק. וגבי חמ"ו אמר ארד ואקרר וכו'. ותו שר ברד למה לא אמר כלום גבי אברהם אע"ה ואלו גבי חמ"ו הוא פתח בהצלה תחילה:

ואפשר במה שכתבו המפרשים גבי שלשה מלאכים שבאו לאברהם אע"ה דאחד הציל לוט ואף דאין מלאך עושה שתי שליחיות היינו במקום אחד אבל בשתי מקומות לית לן בה והקשה הרא"ם דא"כ בתרי סגי ותירץ בקצור מזרחי דאין מלאך רחמים משתלח לעשות דין ואיך מלאך רחמים יהפוך סדום. ומלאך ההופך סדום גבריאל אי אפשר לבשר שרה או לרפא אברהם אע"ה שהוא דין והקשו עליו שהרי גבריאל הציל חמ"ו ורצה להציל אברהם אע"ה אלא דהקב"ה רצה להצילו דנאה ליחיד וכו' כמו שכתוב באורך בס' חי' מהרש"א על התורה. ושמעתי מתרצים דהא דגבריאל שאני דהוא עשה כמדתו דהוא שר של אש ונתעסק באש שלקח האש מבפנים והוציאו לחוץ ועי"ז נתקרר התנור ממילא אבל הוא לא עסק אלא במלאכתו שדחף האש בחוץ ועי"ז ממילא נצולו וא"כ ל"ק על תירוץ קצור מזרחי ושפיר מתוקמא דמלאך רחמים אינו עושה דין ומלאך דין לא עביד מילתא דרחמים ושאני הא דחמ"ו כדבר האמור ע"כ שמעתי:

ודרך דרש אפשר לומר דכשהושלך אברהם אבינו ע"ה שר הברד עלה ונסתפ"ק אם הקב"ה רוצה להגדיל הנס לעשותו ע"י שר האש להגדיל את הנ"ס למינהו כי אין קפידא אם מלאך דין יעשה רחמים. או דילמא איכא קפידא בדבר ומספק לא אמר כלום. וגבריאל סבר דודאי להגדיל הנס עדיף ובשג' הוא גבורה דין הנה ברצונו יתברך יתהפך לחסד ורחמים ויציל אברהם אע"ה ולז"א ארד ואצטנן דייקא כלומר אני אצטנן מגבורתי ויפה שעת קור"ת רוח להציל הצדיק כי אז אהפוך למדת רחמים. והקב"ה אמר נאה ליחיד וכו' ומזה סברו המלאכים כי אין רצונו יתברך להפוך סדרן ומהותן של מלאכי רום. ואמטו להכי כי אתא מילתא דחמ"ו בא שר הברד וא"ל ארד ואצנן דייקא כמדתי שאני מצד החסד. ואז נתחכם גבריאל בטענה חדשה ארד ואקרר מבפנים כלומר אני אעשה כמדתי להתעסק באש ולדוחפו לחוץ וממילא ינצלו וקיים דברו הקב"ה ובהכי נחו

שקטו כל ההערות הנז' דמלאכי עליון ממ"ש גבריאל אלך ואצטנן והקב"ה לא רצה ואמר נאה ליחיד וכו' הבינו כי אינו חפץ הוא יתברך לשנות סדר ותכונת המלאכים [ואפשר לומר דמה ששר של ברד בענין אברהם אע"ה לא אמר כלום היינו משום דסבר דשלא כדין עשה אברהם אע"ה דב"נ אינו מצוה על ק"ה. ועוד דמצוה זו אינה שהוא ישתדל בידים לבזות ולהתריס נגד הרשעים שיהרגוהו כמ"ש הרב של"ה, ומשו"ה נתרשל שר הברד, אך גבריאל סבר דכדין עשה ושאני אברהם אע"ה שהוא פרסם אלהותו יתב' וז"ש ומציל את הצדיק מכבשן האש כלומר שהוא צדיק ויפה עשה, ואסכים מאריה על ידיה ואמר נאה ליחיד וכו' כדי להודיע לכל צבא השמים דיפה עשה אברהם אע"ה כי הוא יחיד ופרסם אלהותו ית'. ואינו ענין למצות ק"ה אחר שקבלנו התורה ודוק הטב :] ואם נפשך לומר הרי מהג' מלאכים אשר הלכו לאברהם ע"ה הדבר מוכרע. ומן האמור ניחא מ"ש ולפי שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה וכו' דפשיטא דהקב"ה קובע שכר אמנם היינו רבותא דאם אחד רצה לעשות מצוה דלא שייכא ביה בגבריאל דהוא שר של אש ולא שייך להציל מהאש אפ"ה אינו מקפח שכרו וז"ש שכר כל בריה הכל לאתויי הגם דלא שייך בההיא מלתא. ונמצא דההיא דחמ"ו שאניא. ונתקיים התירוץ הנז':

ועוד יראה לחלק דאפילו תימא כדמשמע מפשטן של דברים דגם מלאך דין יכול לעשות דבר של רחמים היינו דוקא כשהוא מלאך אחד אבל הכא דהיו שני מלאכים אצל אברהם אע"ה א' לרפאתו וא' לבשר שרה אין לומר שא' מהם יציל לוט והאחד יהפוך סדום כיון דהוא בשני מקומות ותסגי בתרי די"ל דכיון דהם שנים ושניהם רחמים וא' מהם צריך שיתהפך לדין או איפכא יש ח"ו קנאה הי מינייהו מפקת ממדתו ולהכי הוצרכו ג' אבל כשהוא אחד כענין גבריאל וכ"ש כשהוא מתנדב בזה ברצונו ית' יכול להתהפך ממדתו למדה אחרת. משא"כ התם דהוו תרי והקב"ה שלחם ולהכי הוצרכו תלתא כחדא:

דף קיח:

יש עבד שנותן לו רבו מתנה וכו' פירש"י מתנה פרנסה לדגים. וכן פירש רשב"ם ואפשר דכונתם כמ"ש מהרש"א בחידושי אגדות דהגם דמה שקנה עבד קנה רבו וגם יכול לומר לו עשה עמי ואיני זנך. מ"מ מזונות שנתן לו כבר אינו דרך שחוזר ונוטלם הימנו וז"ש רש"י ורשב"ם פרנסה לדגים דלהיות מתנה זו פרנסה אינו דרך לחזור וליטלה. ואחר זמן ראיתי בס' אבק סופרים דף פ"ט שכתב שנתקשה בזה הרב המובהק כמהר"ר נסים רוזיליי זלה"ה ואיהו פריק לה ע"ש ולא זכרו דברי רש"י ורשב"ם:

ויש להעיר במ"ש אח"ך נחל קשון יהא ערב דדינא הוא דאין נפרעין מן הערב תהילה.

וכבר הרב מהרש"א תירץ גם לזה. וקרוב לדבריו אפשר במ"ש הרב משנה למלך ז"ל פכ"ה דמלוה דין ג' דע"כ לא אמרינן דלא יפרע מן הערב תחילה אלא משום דטוען הערב אני לא נתחייבתי לפרוע לך אלא כשאינך יכול להתפרע מהלוה ומייתי תשו' הרשב"א סי' אלף ן' על ראובן שהשאיל חפץ לשמעון והתנה עמו תנאי שהוא אסמכתא ונתן לו ערב דאף דאינו יכול לתבוע מהשואל לפי שהוא אסמכתא תובע את הערב הא קמן דחל חיוב הערב אף דלא חל חיוב הלוה ולא מצי לומר הערב אני לא נתחייבתי לך אלא כשאתה יכול לגבות מהלוה וכו' דבנדון הרשב"א מעולם לא חל חיוב על הלוה וכו' עש"ב. והשתא כיון דמן הדין מה שקנה עבד קנה רבו אלא דאתי מתורת דרך ארץ דבמזונות אין דרך לחזור וליטל' וגם ים אמר לא בי היא שאוכל לתבוע דכלום יש עבד שתובע את רבו א"כ נמצא דמתחילה מן הדין אינו חייב הקב"ה לפרוע מה דחזר ונטל אלא מתורת דרך ארץ ונמצא דאין חיוב והלואה. וגם כשהוא במדת טובו א"ל אתן לך אחד ומחצה אף שאינו חייב ואינה הלואה כלל אלא דרצה הקב"ה לחזור וליתן ובהא ניחא דאמר אחד ומחצה וליכא ח"ו לתא דרבית כי לא היה הלואה מעולם דמה שקנה עבד אלא דמצד חסדיו אמר א' ומחצה והוא אמר כלום יש עבד תובע ועכ"ז יצא נחל קישון ערב וא"כ נמצא דתחילת הערבות היה מצד שאינו יכול לתבוע ללוה ומתחייב כמ"ש הרב מש"ל ודוק ועמ"ש הרב ישרש יעקב ז"ל:

אימתי אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני. אפשר במ"ש בתעניות שבחא דצבורא היכי הוי אמר משיב הרוח ונשיב זיקה וכו' דאם יהיו גשמים בליל התענית הו"ל כתנו לו ואל אראה פניו וכו' וז"ש אימתי אני אהובה דשבחה ניכר כשתשמע קול תחנוני ולא תתן לי קודם שאלתי:

א"נ אפשר במ"ש בזהר הקדוש דלא לשתמע קליה בצלותא ופירשו ז"ל דאמר קליה ולא אמר קלא לרמוז דאפילו הוא עצמו לא ישמע קולו וז"ש אימתי אני אהובה בזמן שתשמע וכו' כלומר דאין זולתך שומע דאני מתפלל' בחשאי ואין לי שומע אלא אתה ואחר זמן רב ראיתי להרב ישרש יעקב בר"ה דף מ"ד ע"ב שפירש משם הרב ת"ל בההיא דתעניות הנז' והוסיף נפך שפיר ע"ש באורך:

דלותי ולי יהושיע אמרה כ"י וכו' אע"פ שדלה אני במצות לך אני ולי נאה להושיע. אפשר במה שנודע שבקיום המצות צריך לכוין כונות פשוטות ועל דרך האמת ליחד הדודים וגם לקיימן כהלכתן ביראה ואהבה ושמחה רבה וכיוצא. והן בעון חו"ללנו חולי חולין ולא אתנו יודע רמזי המצות וסודותיהן וז"ש אע"פ שדלה אני במצות כלומר במצות שאני מקיים דלותי עניות דתורה. מ"מ לך אני כלומר אני מכוונת לקיים מצותיך גם

שאיני עושה המצות בכונה ובשלמות לי נאה להושיע מאחר שאני עושה לשמך. א"נ אפשר אע"פ שדלה אני במצות שנשתלחה יד לאמ"ה הסט"א ועושקת המצות בחטאתי. מ"מ לך אני סובלת גלות מר וארוך ולי נאה להושיע ולהציל עשוק ויאירו המצות אל הקדש פנימה כי רבת שבעה לה נפשי בצרות הגלות. א"נ במ"ש בזהר הקדוש דשאר אומות הם תחת השרים. אבל אנחנו תחת רשותו יתברך ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו והאומות כשנופל שר האומה למעלה גם האומה מתבטלת. אבל אנחנו תחת רשותו יתברך וכשם שהוא יתברך חי וקים לעד כן ישראל כביכול וז"ש לך אני שאני תחת רשותך. ולי נאה להושיע לכבוד שמך:

א"ה מאי עבידתייהו ה"ק הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו וכו' פירש"י אגבורות ונפלאות דחזיתו שעשה לי. אפשר במה שידוע דכמה גזרות חושבים לגזור על ישראל וה' מפר עצתם במות השונא או בגזרה שבא עליהם וכיוצא כנודע מפי סופרי"ם מספרים תהלות. וישראל לא ידעו מאומה והמלך והשרים מכירים בחטאתם ומתבטלת הגזרה וז"ש הללו את ה' כל גוים על גבורות ונפלאות דחזיתו דעבד עמנא כ"ש אנו דגבר עלינו חסדו:

א"נ שמעתי מעטרת ראשי אבא מאר"י ז"ל ומטי בה משם גדול מורינו הרב שארנו מהר"א יצחקי זלה"ה במ"ש פ"ב דתעניות נ"נ מלך הגון היה וראוי ליעשות נס על ידו ואותו רשע הדיוט הוא ואינו ראוי ליעשות נס על ידו וכו' ע"ש נמצא דכשהמלך גוזר גזרה על ישראל ונעשה נס וניצולו ישראל זה מורה שהמלך הגון וראוי ליעשות נס על ידו וז"ש הללוהו ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדיהו כי זה מעלתם כי הגונים וספונים וראוים ליעשות נס על ידיהם ולזה הללוהו כי נתפרסם כי אתם חשובים. וכ"ש אנו דגבר עלינו חסדו:

געור חית קנה שדרה בין הקנים דכתיב יכרסמנה חזיר מיער. אפשר לפרש זה על פי מה שאמרו בזהר הקדוש פ' פנחס דף רנ"א ע"פ זה ומבואר בדברי הרב החסיד מהר"א גאלנטי בקול בוכים דף צ"ד ע"ב ובמ"ש גורי האר"י זצ"ל הבאתי קצת בס' הקטן דברים אחדים דף קכ"ה ע"ג. וקנים דקאמר היינו איהו ואביזריה א"נ דאיכא תרי כמ"ש בזהר הקדוש בראשית ריש דף כ"ט ע"ש ודוק הטב:

דף קיט.

זמרו למי שנוצחין אותו ושמח וכו' ומ"ש בפ' חלק (סנהדרין דף ק"ז) שאמר דוד הע"ה דלא לימרו עבדא זכי למאריה היה דרך בדיחותא כמפורש בסבא קדישא פ' משפטים

דף ק"ז. והרב עיון יעקב בסוגיין חילק דבעבד לא נאמר זה והיינו דאמר דוד הע"ה דלא לימרו עבדא זכי למאריה ויש להרגיש על הרב דהוא עצמו בסנהדרין שם דף ק"ז ברישא לחלק יצא בין עבד לבן ודוקא בבן אמרו פ' הזהב דחייך קב"ה ואמר נצחוני בני אבל דוד הע"ה היה נקרא עבד ושוב קשיתיה מסוגיין ותירץ דהעולם לא ידעו זה וזהו דדייק דלא לימרו עבדא זכי למאריה וכו' ע"ש באורך וק"ק דהרב בסוגיין חילק כך ושם נסוג אחור מכח סוגיין. ותו מ"ש דדהע"ה נקרא עבד הרי נקרא בן כדכתיב אמר ה' אלי בני אתה. ואין ספק דכ"ע הגם שנקראו בנים הם עבדים. ותו דאין לחלק חילוק זה כי גדלה מאד ענותנותו יתברך ומה גם אם דהע"ה היה פורש לקיים מצותיו כ"ש דהיה שמח הרבה כביכול. ותו מה שתירץ שלא יאמרו העולם דלא ידעו לחלק אינו נראה דהני מילי היה דבר ה' אל דוד הע"ה ביחוד ומהיכן ידעו העולם. על כן נראה דהיה דרך בדיחותא כדקאמר הסבא קדישא. ובזה פירש מהרש"א דהיינו דאמר ליה נתן הנביא מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעיניו הכונה מדוע בזית וכי תימא לקיים דברו שאמ' דלא מצינא למיקם לז"א לעשות הרע בעיניו דמדתו יתברך לשמוח אם מנצחין אותו ודוק:

זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו עמ"ש בס' הקטן דברים אחדים דף ס' משם הרב כלי יקר ז"ל ומ"ש אני בעניי שם דף ס"א בס"ד:

אודך כי עניתני אמר דוד וכו' אפשר במ"ש פ"ב דיומא מפני מה לא נמשכה מלכות שאול מפני שלא היה שום דופי ופירש"י דופי משפחה ואפשר דהיינו דקאמר דוד אודך כי עניתני שהבאתני מרות המואביה ותהי לי לישועה שנמשכה מלכותי. ויאמר אביו ישי אבן מאסו הבונים על רות שיצאו עליה עסיקין באתרא דזקוקין היתה לראש פנה כתוב בתורה הנמצאו' וכתיב מצאתי דוד עבדי. מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו אמרו אחיו דאף עיניהם הרואות דמשחו שמואל הנביא בדבר ה' וז"ש מאת ה' היתה זאת עם כל זה היא נפלאת בעינינו שלא נתישב על לבם והיה הדבר מופלא ומופרש בעיניהם ולכן אח"ך ביום לכתו למלחמת גלית נערו אחיו ושמואל הנביא ע"ה הגם שידע שזה גורם סילוקו שלא יבטלו מעשה ידיו ואין מלכות כמ"ש פ"ק דתעניות והיה מקום שיצטער על זה כל קבל דנא אמר זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו כלנו כאחד כי רצון ה' היא שמחתנו ושמחתי שוה כמוני כמוכם כי כה אמר ה' ובעבודתו נשמח כלנו:

דף קיט:

נותנין לאברהם אבינו כוס של ברכה וכו' אפשר לומר דאברהם אע"ה כלו חסד גמור רובו ככלו שישמעאל סיגי הדין ונתברר. וכוס של ברכה לשכינה למתק הדינין וז"ש

אברהם אע"ה לא אברך כי אין הדינין מתמתקים אלא בשרשם ואני חסד שיצא ממני ישמעאל ונתבררו הדינין שבישמעאל היו קצת דינין קדושים ולכן עשה תשובה. אמרו לו ליצחק טול וברך דיצחק גבורה בחינת דין שאין הדינין מתמתקים אלא בשרשם. ואמר איני מברך שיצא עשו גי' שלום והוא החריב המקדש הנקרא שלום כמ"ש הרמב"ן הובא ב"י א"ח סי' תק"ן והבית המקדש רומז למ' ולכן לא אברך. אמרו ליעקב טול וברך ואמר איני מברך שנשא שתי אחיות מטעם שנקרא אל כמ"ש המקובלים ורמזו הרדב"ז בתשובה ואל הוא חסד. ומשה רבינו ע"ה טען שלא נכנס לא"י שאם היה נכנס היה מוליך ישראל לג"ע ומסיר הכרובים כמ"ש הרמ"ע ולא זכה ומזה נמשך החרבן. ויהושע בן נון אומר שלא הי"ל בן דלא בעא רחמי על יצרא דע"ז וגרם לבנים שיגלו ולכך לא זכה לבן. ודוד הע"ה אומר אני אברך שאני בחי' מ'. ולי נאה לברך למתק הדינים ותקנתי הירך שפגם שר עשו על ידי שירות ותשבחות כי טוב זמרה אלהינו אלהים **חיים** :